



CZEWUJEWO, WOJ. KUJAWSKO-POMORSKIE, POWIAT ŻNIŃSKI, GMINA ROGOWO
KOŚCIÓŁ PW. ŚW. WAWRZYŃCA

Badania konserwatorskie stratygraficzne oryginalnych wypraw tynkarskich i malarskich
ścian i sufitów, stałego drewnianego wyposażenia wnętrza oraz badania podłóg i posadzki

Programy prac konserwatorskich



Czarne Błoto, październik 2023 r.

Opracowanie: ARTVERK Małgorzata Gałązka-Nikonov
ul. Łubinowa 14
87-134 Czarne Błoto, tel. 502 213 277

PRAWA AUTORSKIE ZASTRZEŻONE

BADANIA KONSERWATORSKIE I PROGRAMY PRAC KONSERWATORSKICH
KOŚCIÓŁ PW. ŚW. WAWRZYŃCA W CZEWUJEWIE

SPIS TREŚCI

1.	KARTA TYTUŁOWA	3
A.	Identyfikacja obiektu.....	3
B.	Dane dotyczące badań i programu	3
C.	Dane dotyczące badań i dokumentacji	4
D.	Zakres opracowania	4
2.	SYNTETYCZNA HISTORIA OBIEKTU	5
	BIBLIOGRAFIA	5
3.	OPIS INWENTARYZACYJNY	6
4.	STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ.....	7
5.	PROGRAM PRAC BADAWCZYCH.....	9
	ZAŁOŻENIA I WYTYCZNE KONSERWATORSKIE.....	9
	PROGRAM BADAŃ	9
6.	KARTY ODKRYWEK – ANALIZA STRATYGRAFICZNA	10
7.	WSTĘP DO BADAŃ	60
8.	BADANIA KONSERWATORSKIE / WNIOSKI Z BADAŃ.....	61
	ŚCIANY	61
	SUFITY	63
	STROP I ŁAWKI	63
	STOLARKA DRZWIOWA I SCHODY NA CHÓR	64
	POSADZKA	64
9.	PROGRAMY PRAC KONSERWATORSKICH	66
	WSTĘP.....	66
	PROGRAMY PRAC BADAWCZYCH I DOKUMENTACYJNYCH	66
	PRACE WYKONAWCZE	66
	LICO TYNKOWANE - ŚCIANY	66
	LICO TYNKOWANE – SUFITY	69
	LICO POLICHROMOWANE	69
	ELEMENTY DREWNIANE – CHÓR / ŁAWKI	71
	ELEMENTY DREWNIANE – PODŁOGA CHÓRU	73
	ELEMENTY DREWNIANE – STROP NAWY	74
	ELEMENTY DREWNIANE – STOLARKA DRZWIOWA / SCHODY KRUCHTY	75
	POSADZKA	77
10.	UWAGI KOŃCOWE	79
	ZAŁĄCZNIK NR 1 BADANIA LABORATORYJNE	
	ZAŁĄCZNIK NR 2 DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA	

1. KARTA TYTUŁOWA

A. IDENTYFIKACJA OBIEKTU

Rodzaj obiektu: **CZEWUJEWO, KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. WAWRZYŃCA; DW. KAPLICA EWANGELICKO-UNIJNA**

Czas powstania: 1899 r.

Autor: nieznany

Styl: neogotyck

Materiał/technika: budynek nieorientowany, w technologii tradycyjnej z elewacją o eksponowanej cegle ceramicznej w kolorze czerwonym i ciosów z kamienia granitowego w części cokołowej; dwuspadowy dach z naczółkami i sygnaturką w części centralnej, kryty dachówką ceramiczną karpiówką; wejście główne przez kruchtę od strony wschodniej, prezbiterium z zakrystią i pomieszczeniem gospodarczym wysunięte w kierunku zachodnim; ściany wewnątrz – nawy i prezbiterium, kruchty i zakrystii tynkowane; okna zamknięte łukiem ostrym, wypełnione współczesnymi witrażami; strop drewniany zasłonięty płytami ze sklejki, malowany bejca na brązowo; w zachodniej części kościoła drewniany chór.

Użytkownik: Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Wawrzyńca Diakona i Męczennika w Czewujewie

Nr rejestru zabytków: woj. kujawsko-pomorskiego nr A/1763 z dnia 30.08.2019

Adres: Czewujewo 7, 88-420 Czewujewo
Nr ewidencyjny działki 041905_2.0005.145/2
Obręb Czewujewo

B. DANE DOTYCZĄCE BADAŃ I PROGRAMU

Właściciel: Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. św. Doroty / pw. św. Wawrzyńca
Czewujewo, ul. Kościelna 16
88-420 Rogowo

Opracowanie: ARTVERK MAŁGORZATA GAŁĄŻKA-NIKONOV
ul. Łubinowa 14
87-134 Czarne Błoto
nr dyplomu UMK 2291/01/2001
KONSERWACJA ZABYTKÓW MICHAŁ OLEKSY
ul. Szosa Lubicka 172a/29
87-100 Toruń

Autor zdjęć: mgr Małgorzata Gałązka-Nikonov

Autor zdjęć mikroskopowych naszlifów: Konserwacja Zabytków AKANT Agata Grajkowska, Toruń 2023

Konsultacja technologiczna: mgr sztuki Aleksandra Jaskulska [nr dyp.1400/151014/2012 dyplomowany konserwator malarstwa i rzeźby polichromowanej]; mgr Wioleta Oberta koordynator ds. technologii i badań konserwatorskich

C. DANE DOTYCZĄCE BADAŃ I DOKUMENTACJI

Opisowa: 79 str. A4

Karty odkrywek: 35 szt.

Fotografie: 33 szt.

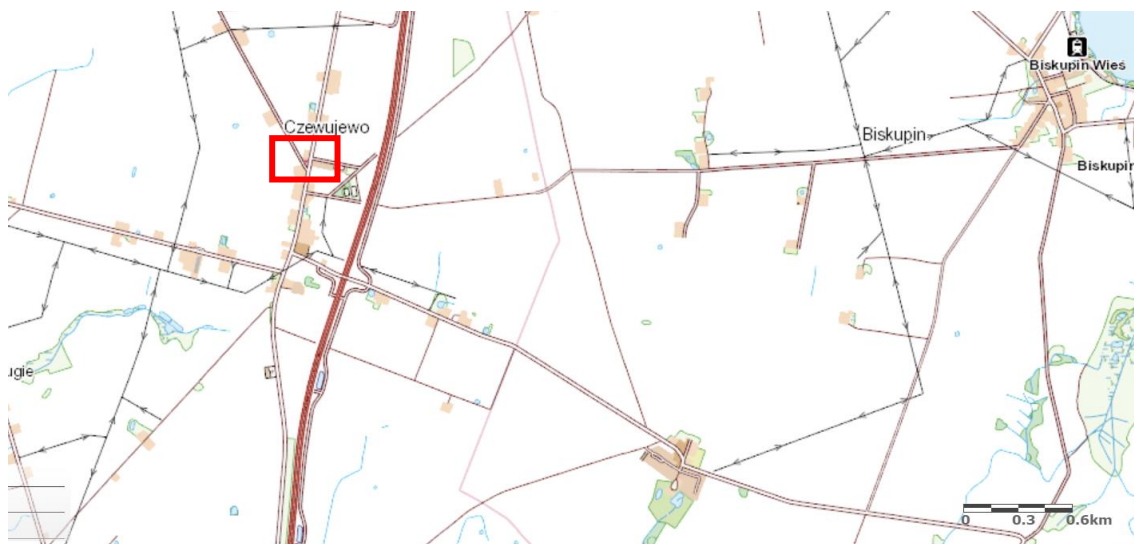
Badania: Badania konserwatorskie wypraw tynkarskich kościoła pw. św. Wawrzyńca w Czewujewie, oprac. Restauro Sp. z o.o., Laboratorium Laserowych Technik Konserwacji Zabytków, ul. Wola Zamkowa 6, 87-100 Toruń, Toruń, październik 2023 r.

Studium opracowania: badania konserwatorskie stratygraficzne dotyczące określenia ewentualnego występowania i stanu zachowania oryginalnych, pierwotnych wypraw tynkarskich i malarskich na powierzchni ścian i sufitów wnętrza; ustalenie formy pierwotnego stropu kościoła; badania podłogi prezbiterium i posadzki nawy oraz kruchy i zakrystii; badania oryginalnych drewnianych elementów wyposażenia wnętrza [chór, ławki, strop, schody].

Branża: konserwacja zabytków

Data opracowania: październik 2023 r.

D. ZAKRES OPRACOWANIA



Czewujewo, Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Wawrzyńca. Plan sytuacyjny obiektu objętego badaniami i programem. Mapa za: geoportal.gov.pl; stan na dzień 21.10.2023

2. SYNTETYCZNA HISTORIA OBIEKTU¹

Na przełomie roku 1891 a 1892 w Czewujewie powstał cmentarz ewangelicki, z tego powodu w roku 1893 Konsystorz Ewangelicki z Poznania podjął próbę stworzenia nowej parafii na terenie wsi, do której należeć miały poza Czewujewem miejscowości takie jak: Bożejewice, Gogółkowo, Biskupin, Marcinkowo Górne oraz Dolne, Wola, Grochowska Księża, Izdebno i Kaczkówko. Planów tych nie udało się zrealizować, a Czewujewo przyłączono do parafii ewangelicko-unijnej w Rogowie. Kaplica ewangelicko-unijna w Czewujewie została zbudowana 1899 roku, jej uroczyste poświęcenie miało miejsce 28 maja tego samego roku. Kaplica ta stała się filią parafii rogowskiej. Po zakończeniu wojny w 1945 roku kaplicę przejął kościół katolicki, a w roku 1967 kaplica została przekształcona w rzymskokatolicki kościół parafialny pod wezwaniem św. Wawrzyńca.

BIBLIOGRAFIA

- Karta Ewidencyjna Zabytku Nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, *Kaplica ewangelicko-unijna, ob. rzym.-kat. par. p.w. św. Wawrzyńca*, oprac. Michał Oleksy, Toruń 2020;
- Parucka K., Raczyńska-Mąkowska E., *Katalog zabytków województwa bydgoskiego*, Bydgoszcz 1997;
- Szczepaniak M., *Od Skoków do Laskowa. Z dziejów parafii ewangelicko-unijnych gnieźnieńskiego okręgu kościelnego*, Gniezno 2010;
- https://archidiecezja.pl/kuria_parafie/rejon-gnieznienski/dekanat-rogowski/czewujewo-par-pw-sw-wawrzynca

¹ Za: bibliografia

3. OPIS INWENTARYZACYJNY

Budynek kościoła usytuowany w północnej części wsi Czewujewo, po zachodniej stronie drogi na trasie Rogowo-Żnin [dawna droga krajowa nr 5]. Centrum wsi położone jest w odległości około 7 km na południe od Żnina i około 35 km na północ od Żnina [współrzędne geograficzne 52°46'49"N 17°40'05"E]. Budynek kościoła nieorientowany, z prezbiterium zwróconym w kierunku zachodnim, wzniesiony na obszarze / otoczeniu ruralistycznym [wiejskim], wyznaczonym metalowym niskim płotem.

Kościół wolnostojący o zwartej bryle i halowym jednonawowym układzie. Kościół złożony z trzech części: korpusu nawowego krytego dachem naczółkowym oraz obniżonych względem korpusu kruchty i prezbiterium pokrytych dachami dwuspadowymi. Na osi centralnej kalenicy dachu naczółkowego, znajduje się wieżyczka na sygnaturkę, zwieńczona wysoką ostrosłupową iglicą.

Jednonawowy kościół o rzucie podłużnym, zbliżonym do prostokąta, złożony z korpusu nawowego oraz węższego prezbiterium. Nawa poprzedzona od wschodu węższą, prostokątną kruchtą, natomiast od strony północnej, do prezbiterium dołączony aneks mieszczący zakrystię.

Wnętrze z wyraźnym podziałem na korpus nawowy oraz węższe prezbiterium. Część nawowa oddzielona od części prezbiterialnej ścianą z ostrołukiem, w podłuczcu napis „święty Wawrzyńcze módl się za nami”. Chór ze współczesną dekoracją płycinową oraz ornamentem roślinnym, wsparty na 11 belkach, podciągu oraz dwóch słupach, z zachowanymi pierwotnymi, drewnianymi schodami policzkowymi z brusową balustradą i profilowaną poręczą.

W wyposażeniu kościoła zachowało się wiele pierwotnych elementów np. ławki z końca XIX w., droga krzyżowa, obraz św. Wawrzyńca znajdujący się nad współczesnym ołtarzem głównym, stolarka drzwiowa z oryginalnymi sztyldami i klamkami schody prowadzące na chór i dwukolorowa posadzka ceramiczna. Współczesne elementy to m.in. witraże i chrzcielnica.

4. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan zachowania elewacji kościoła można określić jako dobry. Fundamenty oraz cokół wykonane z kamienia polnego łamanego są obecnie w stanie dobrym. Elewacja ceglana zachowana również w stanie dobrym, widoczne jedynie powierzchniowe zabrudzenia lica i miejscowe ubytki spoinowania. Tynkowane podłucze portalu wejściowego oraz tło okienka okulusa powyżej nie wykazują śladów zniszczenia. Nieestetycznie i niezgodnie ze sztuką, w II połowie XX wieku, wykonane zostało zamurowanie okna na elewacji zachodniej [za ołtarzem].

Stolarka drzwi wejściowych, oryginalna, w stanie dobrym, z drobnymi uszkodzeniami w dolnych partiach. Ona z wypełnieniem witrażowym kompletnie, jedyne zniszczenia korozyjne w obrębie stalowych wiatrownic i drobne nieszczelności w miejscu łączenia głifów ze stalowymi ramami.

Ze względu na zły stan elementów konstrukcyjnych więźby oraz obróbek blacharskich, rynien i rur spustowych i nieszczelności pokrycia, konieczny był pilny remont dachu, który przeprowadzono w 2022 r. na podstawie Projektu Budowlanego dla zamierzenia budowlanego pt. *Remont dachu kościoła w Czewujewie*, opracowanego przez MK Projekt Monika Knut, Śliwice 2021 oraz na podstawie aneksu do projektu budowlanego „*Remont dachu kościoła w Czewujewie*” w zakresie *instalacji odgromowych*, opracowany przez Pracownię Projektów Budowlanych RADMIR, Toruń 2022. W ramach prac przy pokryciu dachowym wykonano nowe pokrycie z ceramicznej dachówki karpieńki układanej w koronkę w kolorze antracyt angoba z matowym wykończeniem. Wymieniono obróbki blacharskie, rynny, rury spustowe oraz instalacje odgromowe. Przeprowadzono jednocześnie konserwację wieży oraz cynkowych elementów wystroju dachu (sterczyny i lukarny), a także wzmocniono technicznie konstrukcję więźby.

Wnętrze kościoła wymaga adaptacji i pilnych prac remontowych, z uwzględnieniem zachowania oryginalnych elementów takich jak płytki posadzkowe, stolarka drzwiowa i schodowa, chór, strop oraz ściany z sufitami.

Stan zachowania wypraw tynkarskich ścian i sufitów określono jako zły, bez widocznych oznak pęknięć konstrukcyjnych, lecz z widocznymi na tynku spękaniem o charakterze skurczowym. Pod wieloma warstwami przemalowań znajdują się wapienne tynki oryginalne silnie zdeintegrowane i w wielu miejscach odspojone od podłoża. Lica ścian oraz sufitów pomalowano farbami emulsyjnymi, pokryte są kurzem i zabrudzeniami pochodzącymi głównie z ogrzewania elektrycznego, co szczególnie jest widoczne na ścianie północnej nawy.

Posadzka wykonana z płytek ceramicznych, pokrywa powierzchnię podłóg w zakrystii i dwóch połączonych pomieszczeniach zakrystii i nawy. Część płytek zasłonięta jest podłogą będącą podstawą ławek nawy, a posadzka w części prezbiterium zasłonięta jest w całości parkietem, przez co jej stan był niemożliwy do oceny. Widoczne partie oryginalnej posadzki nie są zdekompletowane. Zaobserwowano miejscowe zapadnięcia warstw podposadzkowych które spowodowały, że powierzchnia posadzki jest nierówna. Ponadto powierzchnia płytek jest poprzecierana. Widoczne są przebarwienia wierzchniej warstwy, a także spękania narożników i wyszczerbienia krawędzi. Całe partie i pojedyncze płytki są spękane strukturalnie na wskroś. Spoina zachowana jest w złym stanie, obecnie silnie zabrudzona, miejscami wykruszona.

Wstępne oględziny stolarki schodów i drzwi dały ogólny obraz dobrego stanu zachowania wszystkich partii. Elementy drewnianych skrzydeł posiadają miejscowe mechaniczne zniszczenia krawędzi, natomiast w schodach znajdują się wytarcia stopnic, szczególnie na krawędziach.

Wcześniejsze remonty, polegające jedynie na odświeżeniu malarskim powierzchni spowodowały, że zachowała się pierwotna polichromia, a w drzwiach oryginalne zawiasy i klamki z szyldami.

Obecnie powierzchnia stolarek jest pokryta zabrudzeniami i zakurzona, a widoczne zniszczenia mają charakter powierzchniowy, co umożliwia poddanie jej gruntownej renowacji.

W analogicznym stanie znajduje się chór muzyczny.

Sufity prezbiterium, zakrystii i nawy są w bardzo złym stanie technicznym. Drewniane deskowanie, będące podłożem sufitu, w wyniku wieloletniego przeciekania dachu, uległo całkowitej degradacji i korozji biologicznej. Struktura desek stała się gąbczasta, przez co całkowicie utraciła swoją nośność. Przytwierdzone do deskowania warstwy tynku na trzcinie zawilgotniały, przez co w warstwie tej zaczęły się rozwijać mikroorganizmy, a w wyniku obciążenia wilgocią całe połacie odspoiły się od podłoża i grożą obecnie całkowitym oderwaniem.

Drewniany wtórny strop nawy, wykonany z płyt sklejk drewnianej jest w stanie dobrym, jednak ze względów estetycznych oraz z faktu na istnienie pod nim oryginalnego stopu, predysponuje go do demontażu. Oryginalny strop deskowy, po ocenie wizualnej od strony poddasza, został określony jako w złym stanie technicznym. Drewniane deskowanie jest w wielu miejscach wypaczone tj. posiada wygięcia łódeczkowate. Krawędzie desek są w wielu miejscach spróchniałe, zawilgocone i zagrzybione. Zaobserwowana została aktywna działalność drewnojadów na elementach konstrukcji dachu, podbiciu desek i samych desek. Strop podczas remontu pozbawiony został również profilowanych listew przyściennych i maskujących na stykach deskowania.

5. PROGRAM PRAC BADAWCZYCH

Celem prac badawczych było ustalenie występowania opracowania warstw malarskich kościoła w Czewujewie. W tym celu należało wykonać badania sondażowe i stratygraficzne kolorystyki warstw malarskich ścian i sufitu prezbiterium (odkrywki sondażowe), w miejscach przewidzianych pracami budowlano-konserwatorskimi. Ponadto należało ustalić kolorystykę oryginalnego drewnianego wyposażenia wnętrza [strop nawy, chór, schody i stolarki drzwiowe] oraz ustalić formę oryginalnego, pierwotnego stropu nawy oraz zakres występowania i stan zachowania zabytkowej posadzki.

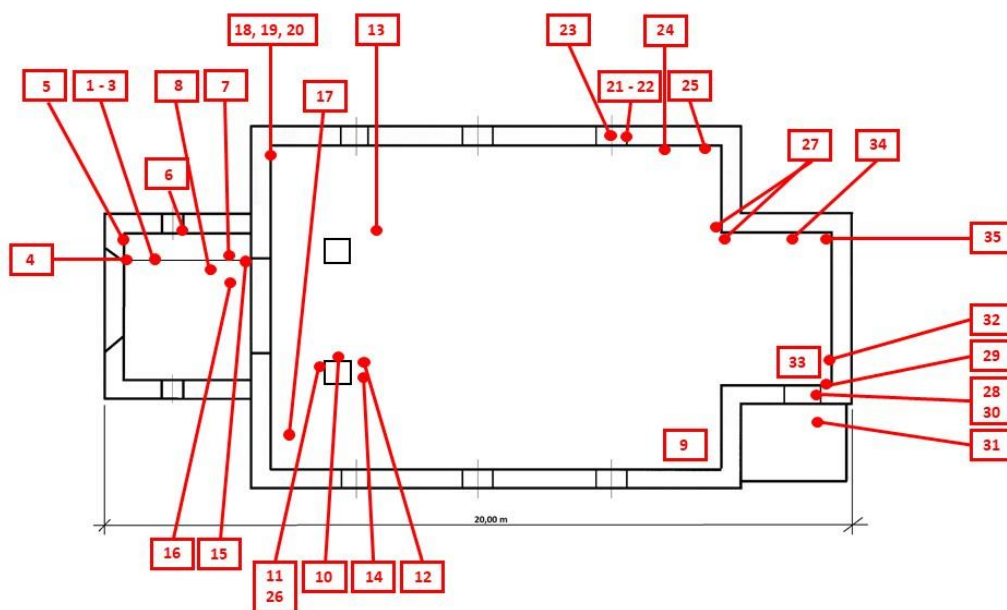
ZAŁOŻENIA I WYTYCZNE KONSERWATORSKIE

W celu osiągnięcia skutecznych i trwałych efektów prac przyjęto i wykonano uznając za konieczne, przeprowadzenie badań w celu ustalenia stanu zachowania materiałów budowlanych, struktury budowlanej oraz przyczyn powstawania zniszczeń, a także weryfikacji wstępnie przyjętej metodyki konserwatorskiej.

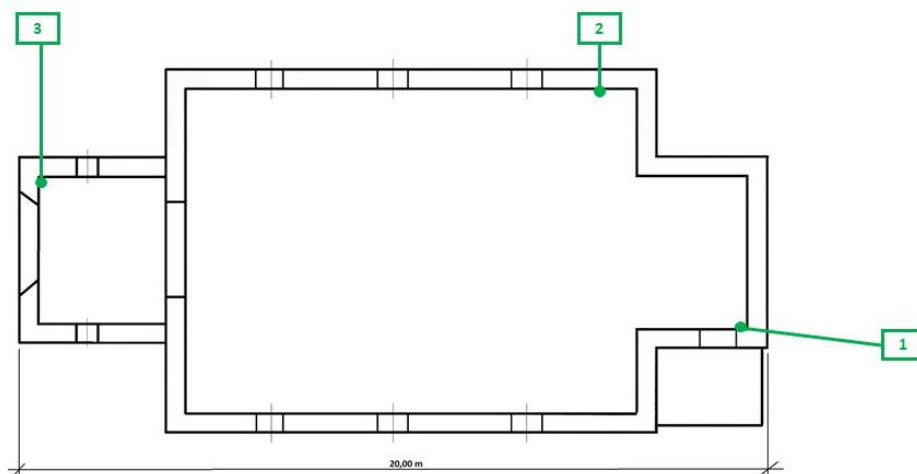
PROGRAM BADAŃ

1. Określenie stanu zachowania zabytku (ściany, strop, stałe elementy wyposażenia wnętrza) oraz przyczyn jego destrukcji. Uzyskane wyniki pozwoliły na przygotowywanie szczegółowych programów prac konserwatorskich.
2. Dokumentacja stanu zachowania (opisowa i fotograficzna). Zarejestrowane zostały w formie opisowej, rysunkowej (z wykorzystaniem rysunków inwentaryzacyjnych) i fotograficznej.
3. Badania „in situ”:
 - wykonanie badań sondażowych, a następnie odkrywek stratygraficznych z uwzględnieniem wszystkich kondygnacji, osi budynku oraz najważniejszych elementów architektonicznych;
 - naniesienie na podkłady inwentaryzatorskie miejsc wykonania odkrywek;
 - analiza badawcza nawarstwień, tj. odkrywek stratygraficznych w celu określenia obecności oryginalnych nawarstwień oraz stopnia zakresu ich występowania i stanu zachowania;
 - ocena stanu zachowania materiałów budowlanych (m.in. przyczepność farb i nawarstwień do powierzchni materiałów, ich wytrzymałość mechaniczna, stan zachowania cegieł i zapraw pod nawarstwieniami, stwierdzenie obecności zawilgocenia i wykwitów soli na powierzchni murów).
4. Analiza wyników badań została zebrana w formie opracowania dokumentacyjnego, które zawiera wyniki badań ze zdjęciami odkrywek, wnioski z badań, wytyczne do sformułowania wytycznych programów prac konserwatorskich i dokumentację zdjęciową.


6. KARTY ODKRYWEK – ANALIZA STRATYGRAFICZNA



Kolorem czerwonym zaznaczono miejsca wykonania odkrywek wraz z ich numeracją, na podkładzie w postaci schematycznego rzutu kościoła.




Kolorem zielonym zaznaczono miejsca pobrania próbek do badań laboratoryjnych wypraw tynkarskich [patrz ZAŁĄCZNIK NR 1] i stratygrafii warstw technologiczno chronologicznych wraz z ich numeracją, na podkładzie w postaci schematycznego rzutu kościoła.

ODKRYWKA NR 1	LOKALIZACJA: wnętrza, kruchta, parter, schody na poddasze, balustrada, lico tralki			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	konstrukcja tralki zbudowana z deski	1899 r.
2	brązowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, tempera (?) o tłustej konsystencji, źle zachowana, możliwe też że jest to warstwa zabezpieczająca w postaci pokostu lub szelaku	1899 r.
3	zielony	warstwa malarska	oryginalna lub wtórna, farba olejna, założona w dwóch warstwach lub w warstwie malarskiej i lakieru, widoczny dukt pędzla	1899 r. lub I poł. XX w.
4	różowo-beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
5	beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
6	ugrowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
7	beżowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
8	beżowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
9	beżowy	warstwa malarska	wtórna, olejna, założona w grubej, błyszczącej warstwie	współczesna

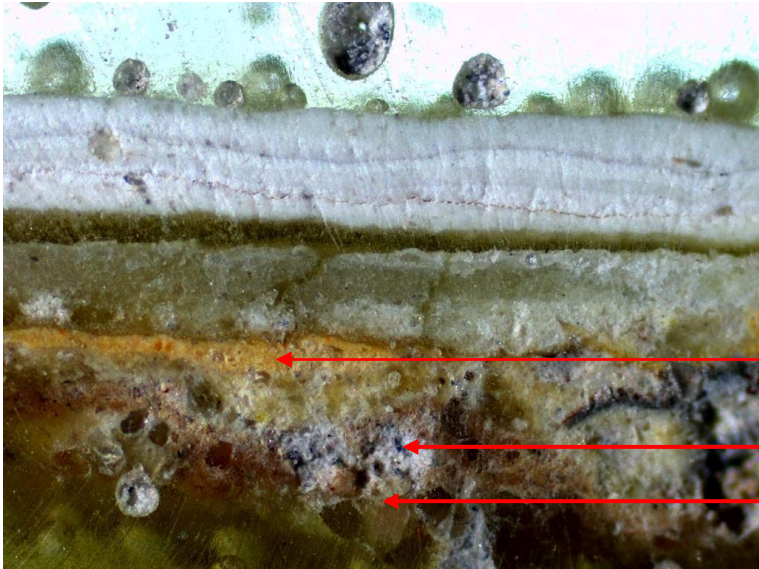
ODKRYWKA NR 2	LOKALIZACJA: wnętrza, kruchta, parter, schody na poddasze, wanga zewnętrzna			
Zdjęcia				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	konstrukcja wangi zbudowana z litej deski	1899 r.
2	brązowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, tempera (?) o tłustej konsystencji, źle zachowana, możliwe też że jest to warstwa zabezpieczająca w postaci pokostu lub szelaku	1899 r.


3	zielony	warstwa malarska	oryginalna lub wtórna, farba olejna, kolor NCS S 3010-G70Y lub Keim Exclusiv 9385	1899 r. lub I poł. XX w.
4	zielony o odcieniu oliwkowym	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
5	różowo-beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
6	beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
7	ugrowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
8	beżowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
9	beżowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
10	beżowy	warstwa malarska	wtórna, olejna, założona w grubej, błyszczącej warstwie	współczesna


ODKRYWKA NR 3	LOKALIZACJA: wnętrza, kruchta, parter, schody na poddasze, balustrada, pochwyt / poręcz			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	konstrukcja pochwytu zbudowana z profilowanego litego drewna	1899 r.
2	czarny o ciemnym odcieniu brązu	warstwa malarska	oryginalna, tempera (?) o tłustej konsystencji, zachowana szczątkowo	1899 r.
3	brązowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
4	brązowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
5	ugrowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
6	żółty o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
7	różowo-brązowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
8	brązowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
9	brązowy	warstwa malarska	wtórna, olejna, założona w grubej, błyszczącej warstwie	współczesna


ODKRYWKA NR 4	LOKALIZACJA: wnętrza, kruchta, parter, ściana wschodnia, kąpielnica			
Zdjęcia	 <p data-bbox="938 1406 1318 1626"> CZEUJEWÓ KOŚCIÓŁ ŚW. WAWRZYŃCA ODKRYWKA NR 4 2023 r. 1cm </p>			
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	lastriko	element lity	detal architektoniczny [format 30,5 x 30,5 cm] wykonany techniką odlewu z mieszanki barwionego pigmentami spoiwa cementowego z dodatkiem wypełniacza w postaci gruboziarnistych kruszyw m.in. marmuru białej Marianny	II poł. XX w.


ODKRYWKA NR 5	LOKALIZACJA: wnętrze, kruchta, narożnik ściany południowej i wschodniej			
Zdjęcia	 <p data-bbox="523 757 758 936">CZEWUJEWO KOŚCIÓŁ ŚW. WAWRZYŃCA ODKRYWKA NR 5 2023 r. 1cm</p>			
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	cegła*	podłoże konstrukcyjne	ceramiczna, pełna, barwy czerwonej, na zaprawie wapienno-piaskowej, drobnoziarnistej, spoina nieopracowana, przeznaczona do otynkowania	1899 r.

2	beżowy **	warstwa tynkarska	oryginalna, tynk wapienno-piaskowy, drobnoziarnisty, grubość warstwy ok. 1,5 -2 cm, założony w jednej warstwie, ten sam jako zaprawa murarska, silnie zdeintegrowany	1899 r.
3	biały	warstwa malarska podkładowa	grunt w postaci pobiałej wapiennej	1899 r.
4	beżowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, farba wapienna / kredowa, cienka, miejscami wymyta	1899 r.
5	żółty	warstwa malarska	wtórna, farba kredowa, zachowana śladowo, wymyta	I poł. XX w.
6	biały	warstwa tynkarska	gips, warstwa techniczna / wyrównawcza	II poł. XX w.
7	różowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna	II poł. XX w.
8	biały	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna, założona w dwóch warstwach	współczesna
UWAGA	* wymiary cegieł określono na podstawie pomiarów dokonanych na elewacji kościoła: 24-25,5 x 12-12,5 x 6-6,5 cm; w narożnikach zastosowano tzw. cegłę dziewiątkę 17,5 – 19 cm ** szczegółowy skład zaprawy określają badania laboratoryjne – patrz Załącznik próbka nr 3			
Zdjęcie mikroskopowe	 <div style="position: absolute; right: 0; top: 630px;">4</div> <div style="position: absolute; right: 0; top: 665px;">3</div> <div style="position: absolute; right: 0; top: 695px;">2</div>			

ODKRYWKA NR 6	LOKALIZACJA: wnętrza, kruchta, ściana południowa, glif okna			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	cegła	podłoże konstrukcyjne	ceramiczna, pełna, barwy czerwonej, na zaprawie wapienno-piaskowej, drobnoziarnistej	1899 r.
2	beżowy	warstwa tynkarska	oryginalna, tynk wapienno-piaskowy, drobnoziarnisty, grubość warstwy ok. 2 cm, założony w jednej warstwie z widoczną sieczką, silnie zdeintegrowany	1899 r.
3	biały	warstwa malarska podkładowa	grunt w postaci pobiałej wapiennej	1899 r.
4	beżowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, farba wapienna / kredowa, cienka, miejscami wymyta	1899 r.
5	żółty	warstwa malarska	wtórna, farba kredowa, zachowana śladowo, wymyta	I poł. XX w.
6	ugrowy	warstwa malarska	wtórna, farba kredowa, zachowana śladowo	poł. XX w. (?)
7	biały	warstwa tynkarska	gips, warstwa techniczna / wyrównawcza	II poł. XX w.
8	różowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna	II poł. XX w.
9	biały	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna, założona w dwóch warstwach	współczesna

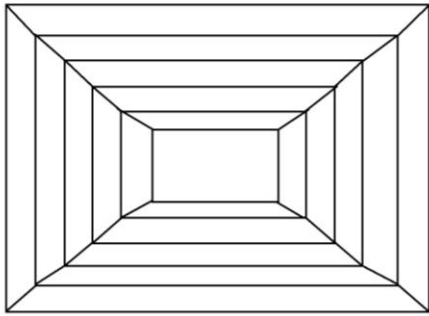

ODKRYWKA NR 7	LOKALIZACJA: wnętrza, kruchta, przestrzeń pod schodami, posadzka			
Zdjęcia				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	beżowy / ugowy i czarny	ceramika barwiona w masie	płytką ceramiczną, pełną o wymiarach 16 x 16 cm i grubości 1,5 cm, kolor lity w masie określany na ugowy NCS S3030-Y10R, płytką kładzioną za zaprawie z dużym udziałem spoiwa cementowego; podbudowa	1899 r.


			podłogi wykonana z cegieł ułożonych na płask, płytki w układzie karo, naprzemiennie z płytkami w kolorze czarnym NCS S 8000N	
Zdjęcie	 <p>Zdjęcie przedstawiające odwrocie płytki z widoczną nazwą producenta PABST; pierwsza litera inicjału niezachowana, pozostała jedynie kropka; poszukiwania baz internetowych nie dały odpowiedzi temat manufaktury / fabryki / cegielni Pabsta.</p>			


ODKRYWKA NR 8	LOKALIZACJA: wnętrza, kruchta, ściana i sufit przy schodach			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	cegła	ściana podłoże konstrukcyjne	ceramiczna, pełna, barwy czerwonej, na zaprawie wapienno-piaskowej	1899 r.
1	deski	sufit podłoże konstrukcyjne	deski z drewna liściastego mocowane od spodu do więźarów kruchty; brak dostępu do przestrzeni poddasza kruchty [sic!]	1899 r.
2	beżowy	ściana warstwa tynkarska	oryginalna, tynk wapienno-piaskowy, drobnoziarnisty, grubość warstwy ok. 2 cm, założony w jednej warstwie; w narożniku współczesny kątownik	1899 r.
2	beżowy	sufit warstwa tynkarska	tynk wapienno-piaskowy na trzcinie przymocowanej metalowymi drucikami do desek	1899 r.
3	biały	warstwa malarska podkładowa	grunt w postaci pobiału wapiennej	1899 r.


4	beżowy o ciemnym odcieniu	ściana warstwa malarska	oryginalna, farba wapienna / kredowa, cienka	1899 r.
4	białe	sufit warstwy malarskie	oryginalna, farba wapienna / kredowa; pozostałe wtórne warstwy kolorystyczne to biele	1899 r. - współczesna
5	szary	warstwa tynkarska	gips budowlany, warstwa techniczna	II poł. XX w.
6	biały	warstwa tynkarska	gips biały, warstwa techniczna / wyrównawcza grubości 1 mm	II poł. XX w.
7	różowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna	II poł. XX w.
8	biały	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna, założona w dwóch warstwach	współczesna


ODKRYWKA NR 9	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa, przestrzeń przy ścianie północnej na styku ze schodkami prezbiterium			
Zdjęcia	 <p>Podbudowa prezbiterium wykonana została z betonu; powierzchnię schodów oraz podłogę prezbiterium wykonano z parkietu z drewna bukowego z lamelek o wymiarach 24,5-25 x 7-7,2 cm</p>			
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	podbudowa	struktura posadzki	cegły ceramiczne, czerwone, układane na płask	1899 r.
2	podbudowa	warstwa posadzki	smółka / lepik smołowy stanowiący warstwę izolacyjną	1899 r. (?)


3	podbudowa	warstwa podestu	plyta pilśniowa, całkowicie zdestruowana	II poł. XX w.
4	podbudowa	warstwa podestu	kontrłaty z wąskich desek sosnowych	II poł. XX w.
5	podbudowa	warstwa podestu	wąskie deski sosnowe	II poł. XX w.
6	podest	warstwa eksponowana podestu	podest przed prezbiterium wykonany z desek z drewna dębowego ułożonego w tafle o wymiarach 117-146 x 116 cm, na wysokości ok. 10 cm od posadzki	II poł. XX w.
Schemat tafli podestu				
SONDAŻOWA	 <p>Odkrywka sondażowa w środkowej części podestu; pod spodem zachowane płytki ceramiczne; wzdłuż linii ławek biegnie bordiura z czarnych płytek, co może sugerować, że pod ławkami nie zaprojektowano i nie ułożono płytek, a jedynie cegły z warstwą izolacyjną.</p>			


ODKRYWKA NR 10	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa, słup chóru północny			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	konstrukcja słupa chóru wykonana z litego drewna; belki fazowane ze śmigą o przekroju 17,5 x 17,5 cm	1899 r.
2	brązowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, tempera (?) o tłustej konsystencji, dobrze zachowana, wnikięta w drewno	1899 r.
3	biały	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
4	beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	poł. XX w. (?)
5	ugrowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	II poł. XX w.
6	ugrowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	II poł. XX w.
7	kremowy o pomarańczowym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna, założona w grubej, błyszczącej warstwie	współczesna


ODKRYWKA NR 11	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa, słup chóru północny, fazowanie			
Zdjęcie	 <p>Odkrywka sondażowa do oryginalnej warstwy malarskiej</p>			
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	konstrukcja słupa chóru wykonana z litego drewna; belki fazowane ze śmigą o przekroju 17,5 x 17,5 cm	1899 r.
2	brązowy o ciemnym prawie czarnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, tempera (?) o tłustej / gumowej konsystencji	1899 r.
7	kremowy o pomarańczowym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna, założona w grubej, błyszczącej warstwie	współczesna


ODKRYWKA NR 12	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa, konsola czoła chóru, bok			
Zdjęcie	 <p>Odkrywka sondażowa do oryginalnej warstwy malarskiej</p>			
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	konstrukcja konsoli chóru wykonana z litego drewna	1899 r.
2	brązowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, tempera (?) o tłustej konsystencji, wniknięta w strukturę drewna, widoczne usłojenie	1899 r.
7	kremowy o pomarańczowym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna, założona w grubej, błyszczącej warstwie	współczesna

ODKRYWKA NR 13	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa, południowy rząd ławek pod chórem, półce ławki			
Zdjęcia	 <p>Odkrywki sondażowa do oryginalnej warstwy malarskiej; widoczna działalność drewnojadów</p>			
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	konstrukcja ławek nawy wykonana z litego drewna	1899 r.
2	brązowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, tempera (?) o tłustej konsystencji, wnikięta w strukturę drewna, widoczne usłojenie	1899 r.
7	kremowy o pomarańczowym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna, założona w grubej, błyszczącej warstwie	współczesna

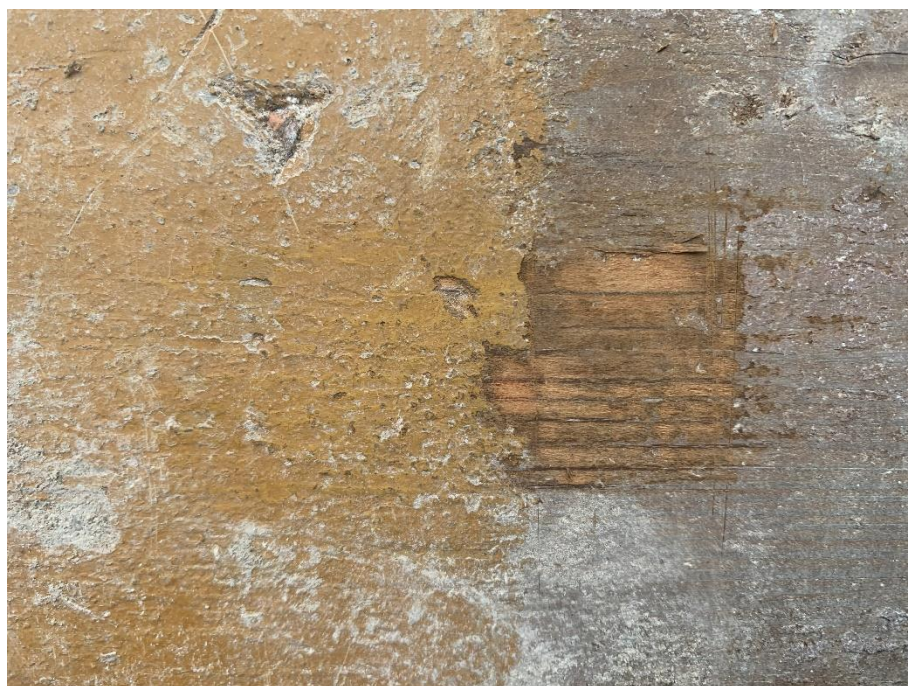
ODKRYWKA NR 14	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa, konsola czoła chóru, front			
Zdjęcie	 <p>Odkrywka sondażowa do oryginalnej warstwy malarskiej</p>			
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	konstrukcja konsoli chóru wykonana z litego drewna	1899 r.
2	brązowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, tempera (?) o tłustej konsystencji, wniknięta w strukturę drewna, widoczne usłojenie	1899 r.
7	kremowy o pomarańczowym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna, założona w grubej, błyszczącej warstwie	współczesna

ODKRYWKA NR 15	LOKALIZACJA: wnętrza, kruchta, piętro, schody na poddasze, balustrada, lico słupka końcowego			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	konstrukcja słupka zbudowana z deski	1899 r.
2	brązowy o bardzo jasnym odcieniu	warstwa malarska	brak brązowej warstwy malarskiej, widoczna na drewnie warstwa bardzo jasna, tłusta, możliwe też że jest to warstwa zabezpieczająca w postaci pokostu lub szelaku	1899 r.
3	zielony	warstwa malarska	oryginalna lub wtórna, farba olejna	1899 r. lub I poł. XX w.
9	beżowy	warstwa malarska	wtórna, olejna, założona w grubej, błyszczącej warstwie	współczesna

ODKRYWKA NR 16 SONDAŻOWA	LOKALIZACJA: wnętrza, kruchta, piętro, ściana przy słupie końcowym schodów			
Zdjęcie	 <p>CZEWUJEWÓ KOŚCIÓŁ ŚW. WAWRZYŃCA ODKRYWKA NR 16 2023 r. 1cm</p>			
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	cegła	ściana podłoże konstrukcyjne	ceramiczna, pełna, barwy czerwonej, na zaprawie wapienno-piaskowej	1899 r.
2	beżowy	ściana warstwa tynkarska	oryginalna, tynk wapienno-piaskowy, drobnoziarnisty, grubość warstwy ok. 2 cm, założony w jednej warstwie z sieczką	1899 r.
3	biały	warstwa malarska podkładowa	grunt w postaci pobiałej wapiennej	1899 r.
4	beżowy o ciemnym odcieniu	ściana warstwa malarska	oryginalna, farba wapienna / kredowa, cienka	1899 r.
8	biały	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna, założona w dwóch warstwach	współczesna

ODKRYWKA NR 17	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa nad chórem, strona północna, strop			
Zdjęcie	 <p data-bbox="437 974 879 1003">Odkrywka sondażowa do oryginalnej warstwy</p>			
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	strop wykonany z desek z drewna iglastego, układanych na styk i mocowanych do podłoża gwoździami; deski o szerokości ok. 22 cm i grubości 2,2-2,5 cm z profilowanymi krawędziami	1899 r.
2	brązowy o bardzo ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, tempera (?) o tłustej konsystencji, wniknięta w strukturę drewna	1899 r.
3	sklejka drewniana	warstwa ekspozycyjna	sklejka drewniana pokryta lakierem z listewkami drewnianymi tworzy nad całą przestrzenią nawy strop pseudokasetonowy	współczesna


Zdjęcie

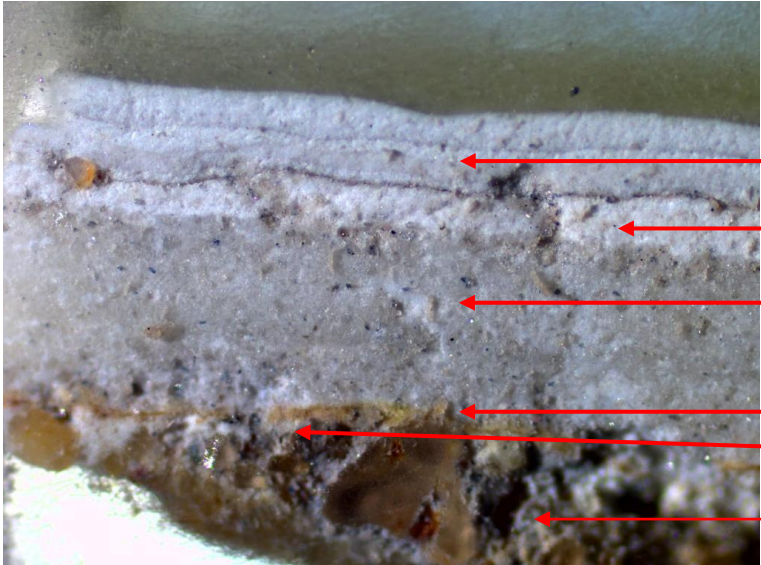


Fragment powierzchni oryginalnej deski pozyskanej w przestrzeni poddasza. Na drewnianym licu widoczna warstwa brązowa, silnie odbarwiona, wnikięta w strukturę drewna, warstwa eksponowana to wtórna farba olejna w kolorze ugrowym.

ODKRYWKA NR 18	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa, przyścienny słup nad chórem południowo-wschodni			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	konstrukcja słupa wykonana z litego drewna; belki fazowane ze śmigą o przekroju 17,5 x 17,5 cm	1899 r.
2	brązowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, tempera (?) o tłustej konsystencji, dobrze zachowana, wnikięta w drewno	1899 r.
3	biały	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
4	beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	poł. XX w. (?)
5	ugrowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	II poł. XX w.
6	ugrowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	II poł. XX w.
7	kremowy o pomarańczowym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna, założona w grubej, błyszczącej warstwie	współczesna

ODKRYWKA NR 19	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa nad chórem, narożnik południowo-wschodni, konsola			
Zdjęcia				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	beton szary o błękitnym odcieniu	element lity	detal architektoniczny wykonany techniką odlewu z mieszanki barwionego pigmentami spoiwa cementowego z dodatkiem wypełniacza w postaci drobnoziarnistego kruszywa kwarcowego [piasek]	1899 r.
2-8	warstwy malarskie jak na ścianie w odkrywce nr 20			

ODKRYWKA NR 20	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa nad chórem, ściana wschodnia pod oknem i na styku z konsolą			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	beżowy	warstwa tynkarska	oryginalna, tynk wapienno-piaskowy, drobnoziarnisty, grubość warstwy ok. 1,5 - 2 cm, założony w jednej warstwie	1899 r.
2	szary o zielonym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, farba wapienna / kredowa, cienka	1899 r.
3	ugrowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba wapienna / kredowa	I poł. XX w.
4	różowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba wapienna / kredowa	I poł. XX w.
5	biały	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna	poł., XX w.
6	biały	warstwa tynkarska	gips biały, warstwa techniczna / wyrównawcza grubości 1 mm	II poł. XX w.
7	biały	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna	II poł. XX w.

8	biały	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna, założona w jednej grubych dwóch warstwach	współczesna
Zdjęcie mikroskopowe	 <p>A microscopic cross-section of a paint layer. The image shows a thick, light-colored layer with some darker inclusions. Red arrows point to specific features: 1 points to a dark, irregular inclusion at the bottom; 2 points to a dark, irregular inclusion just above 1; 3 points to a dark, irregular inclusion just above 2; 6 points to a dark, irregular inclusion in the middle of the layer; 7 points to a dark, irregular inclusion just above 6; 8 points to a dark, irregular inclusion at the top of the layer.</p>			


ODKRYWKI NR 21 NR 22 NR 23	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa, ściana południowa, glif okna skrajnego w osi od zachodu
Zdjęcia	<div data-bbox="448 349 1362 1032"> <p>ODKRYWKI KOŚCIÓŁ ŚW. WAWRZYŃCA ODKRYWKI NR 21 2023 r.</p> </div> <p>Odkrywka nr 21</p> <div data-bbox="448 1088 1362 1767"> <p>CZEWUJEWÓ KOŚCIÓŁ ŚW. WAWRZYŃCA ODKRYWKI NR 22 2023 r.</p> </div> <p>Odkrywka nr 22</p>



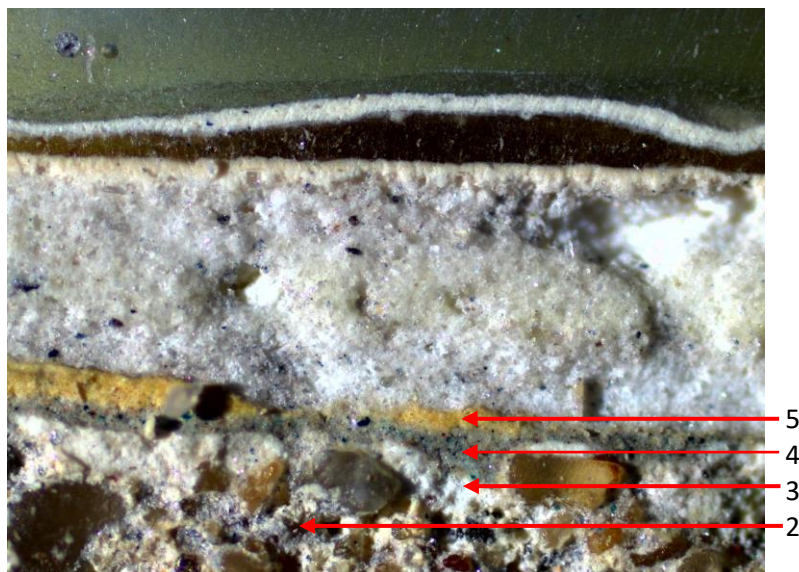
Odkrywka nr 23


Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	cegła	podłoże konstrukcyjne	ceramiczna, pełna, barwy czerwonej, na zaprawie wapienno-piaskowej, w łuku ułożona pod kątem	1899 r.
2	beżowy	warstwa tynkarska	oryginalna, tynk wapienno-piaskowy z dodatkiem nieroztartych grudek wapna i słomianej sieczonej, drobnoziarnisty, grubość warstwy 2 cm, założony w jednej warstwie	1899 r.
3	popielaty / biały o szarym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, farba wapienna / kredowa, cienka; wokół otworu okna podkreślenie paskiem w kolorze szarym, zarówno od strony ściany jak i glifu	1899 r.
4	ugrowy o jasnym odcieniu / żółta [zabrudzona]	warstwa malarska	wtórna, farba wapienna / kredowa	I poł. XX w.
5	szary	warstwa malarska	wtórna, farba o tłustym świeżącym spoiwie, lepiej widoczna w łuku glifu	I poł. XX w.


6	biały	warstwa tynkarska	gips biały, warstwa techniczna / wyrównawcza grubości 1 mm	II poł. XX w.
7	różowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna	II poł. XX w.
8	beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna, założona w jednej grubej warstwie [zabrudzona]	współczesna

ODKRYWKA NR 24	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa, ściana południowa, na styku z drewnianym stropem			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1, 5-8	analogiczne jak dla odkrywki nr 21-23	-	-	1889 r. - współczesna
2	beżowy	warstwa tynkarska	oryginalna, tynk wapienno-piaskowy z dodatkiem nieroztartych grudek wapna i słomianej sieczki, drobnoziarnisty, grubość warstwy 2 cm, założony w jednej warstwie	1899 r.
3	biały	warstwa malarska podkładowa	grunt w postaci pobiału wapiennej	1899 r.
4	popielaty / biały o zielonym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, farba wapienna / kredowa, cienka; wokół otworu okna podkreślenie paskiem w kolorze szarym, zarówno od strony ściany jak i glifu	1899 r.
5	ugrowy o jasnym odcieniu / żółta [zabrudzona]	warstwa malarska	wtórna, farba wapienna / kredowa	I poł. XX w.
UWAGA	na warstwie nr 3 tj. popielatej bieli nr NCS S 1000-N / S 1502-Y, pod stropem, pasek brązu, być może pasek podkreślający listwę drewnianej fasety; wysokość paska do określenia po usunięciu stropu kasetonowego w trakcie prac konserwatorskich			
UWAGA	* szczegółowy skład zaprawy określają badania laboratoryjne – patrz Załącznik próbka nr 2			

Zdjęcie
mikroskopowe



ODKRYWKA NR 25	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa, ściana południowa, narożnik południowo-zachodni, konsola			
Zdjęcia				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	beton szary o błękitnym odcieniu	element lity	detal architektoniczny wykonany techniką odlewu z mieszanki barwionego pigmentami spoiwa cementowego z dodatkiem wypełniacza w postaci drobnoziarnistego kruszywa kwarcowego [piasek]; tynk dobija i zachodzi na konsolę	1899 r.
2-8	analogiczne jak dla odkrywki nr 21-23; warstwy pośrednie pod gipsem zostały dokładnie zeskrobane i wymyte, śladowo zachowały się na boku konsoli, w tym warstwa w kolorze popielatej bieli i intensywnego ugru			

ODKRYWKA NR 26	LOKALIZACJA: wnętrza, nawa, posadzka przy północnym słupie chóru, pod drewnianym podestem ławek			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	podbudowa	struktura posadzki	cegły ceramiczne, czerwone, układane na płask	1899 r.
1	beżowy / ugrowy i czarny	ceramika barwiona w masie	płytki ceramiczne, pełna o wymiarach 16 x 16 cm i grubości 1,5 cm, kolor lity w masie określany na NCS S3030-Y10R, płytki kładzione za zaprawie z dużym udziałem spoiwa cementowego; płytki w układzie karo, naprzemiennie z płytkami w kolorze czarnym NCS S 8000N, bordiura z płytek czarnych	1899 r.
2	podbudowa ławek	warstwa techniczna	smółka / lepik smołowy stanowiący warstwę izolacyjną, bardzo cienka	1899 r. (?)
3	podbudowa ławek	warstwa techniczna	lepik w warstwie do ok. 1 cm grubości	współczesna
4	podbudowa ławek	warstwa techniczna	folia PC / PE	współczesna
5	podbudowa ławek	warstwa techniczna	legary / łaty budowlane sosnowe 4 x 6 cm w odstępie co 54 cm	współczesna


6	podłoga ławek	warstwa podłogi	deski sosnowe lub świerkowe łączone na pióro-wpust, ułożone równolegle z ławkami, szerokości 11,5 cm, grubości 3 cm, montowane do legarów gwoździami pierścieniowymi i wkrętami	współczesna
7	ławki	-	z litego drewna	1899 r.

ODKRYWKA NR 27	LOKALIZACJA: wnętrza, ściana między nawą a prezbiterium, strona południowa
Zdjęcia	




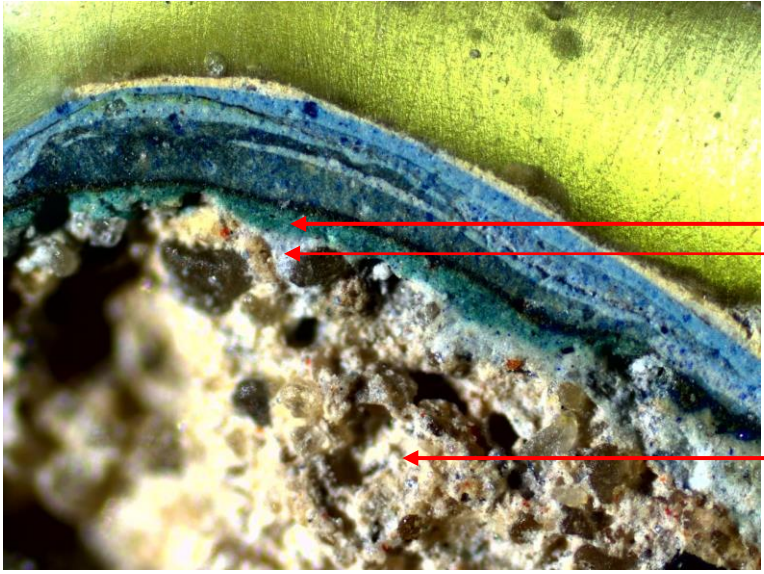
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	beżowy	warstwa tynkarska	oryginalna, tynk wapienno-piaskowy, drobnoziarnisty, grubość warstwy 2 cm, założony w jednej warstwie	1899 r.
2	popielaty / biały o zielonym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, farba wapienna / kredowa, cienka; prawdopodobnie na warstwie popielatej ciemno szare rozmalowanie w postaci krzyża maltańskiego / hugenockiego*	1899 r. (?)
3	ugrowy o jasnym odcieniu / żółta [zabrudzona]	warstwa malarska	wtórna, farba wapienna / kredowa	I poł. XX w.
4	szary / biały	warstwa malarska	wtórna, w wyglądzie pobiała wapienna pociemniała	I poł. XX w.
5	biały	warstwa tynkarska	gips biały, warstwa techniczna / wyrównawcza grubości 1-2 mm	II poł. XX w.
6	różowy o bardzo jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna	II poł. XX w.


8	beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna, założona w jednej grubej warstwie [zabrudzona]	współczesna
UWAGA	<p>* krzyż hugenocki to symbol wiary wyznawców kalwinizmu, przede wszystkim we Francji, a współcześnie także w innych krajach. Składa się z krzyża maltańskiego oraz z gołębiczy, niekiedy zastępowanej ampułką lub stylizowaną łżą. Po raz pierwszy pojawił się w XVIII wieku wśród wyznawców kalwinizmu (hugenotów) na południu Francji w okresie prześladowań religijnych ze strony katolickiej monarchii [za: https://pl.wikipedia.org/wiki/Krzyż_hugenocki]</p>			

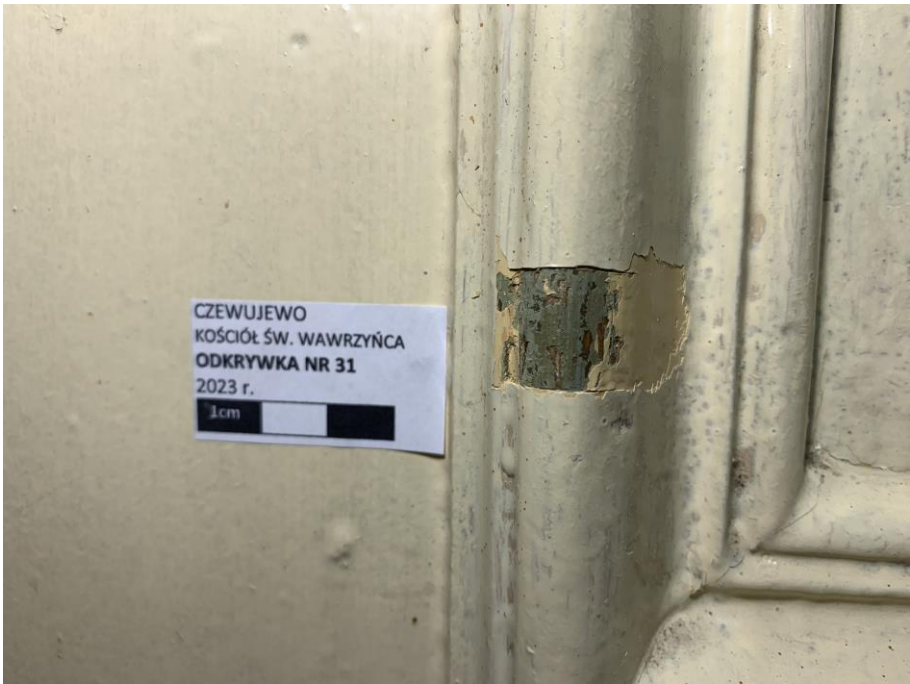
ODKRYWKA NR 28	LOKALIZACJA: wnętrza, gład otworu drzwiowego między prezbiterium a zakrystią			
Zdjęcia				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	beżowy	warstwa tynkarska	oryginalna, tynk wapienno-piaskowy, drobnoziarnisty, grubość warstwy 2 cm,	1899 r.


			założony w jednej warstwie; zdezintegrowany	
2	zielony o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna lamperia, farba temperowa lub olejna, gruba warstwa NCS S 8010-B90G NCS S 8010-G30Y	1899 r.
3	oliwkowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba wapienna / temperowa	I poł. XX w.
4	turkusowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
5	piaskowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna	poł. XX w.
6	żółty o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba kredowa w grubej warstwie	II poł. XX w.
7	biały	warstwa tynkarska	gips biały, warstwa techniczna / wyrównawcza grubości 1-2 mm	II poł. XX w.
8	piaskowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna	II poł. XX w.
9	beżowy / pomarańczowy	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna, założona w jednej grubej warstwie [zabrudzona]	współczesna


ODKRYWKA NR 29	LOKALIZACJA: wnętrza, prezbiterium, ściana północna przy glifie drzwi do zakrystii, lico powyżej lamperii			
Zdjęcia				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	beżowy*	warstwa tynkarska	oryginalna, tynk wapienno-piaskowy, drobnoziarnisty, grubość warstwy 2 cm, założony w jednej warstwie; zdeintegrowany	1899 r.
2	biały	warstwa malarska podkładowa	grunt w postaci pobiału wapiennej	1899 r.
3	zielony o ciemnym odcieniu / szara o zielonym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna lamperia, farba temperowa lub olejna, gruba warstwa z widoczną w naszlifie warstwą zabrudzenia NCS S 8010-B90G NCS S 8010-G30Y; powyżej lamperii warstwa szarości, która jest jej równoległa	1899 r.
4	oliwkowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba wapienna / temperowa	I poł. XX w.
5	turkusowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
6	piaskowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna	poł. XX w.
7	żółty o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba kredowa w grubej warstwie	II poł. XX w.

8	biały	warstwa tynkarska	gips biały, warstwa techniczna / wyrównawcza grubości 1-2 mm	II poł. XX w.
9	piaskowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna	II poł. XX w.
10	beżowy / pomarańczowy	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna, założona w jednej grubej warstwie [zabrudzona]	współczesna
UWAGA	* szczegółowy skład zaprawy określają badania laboratoryjne – patrz Załącznik próbka nr 1			
Zdjęcie mikroskopowe				

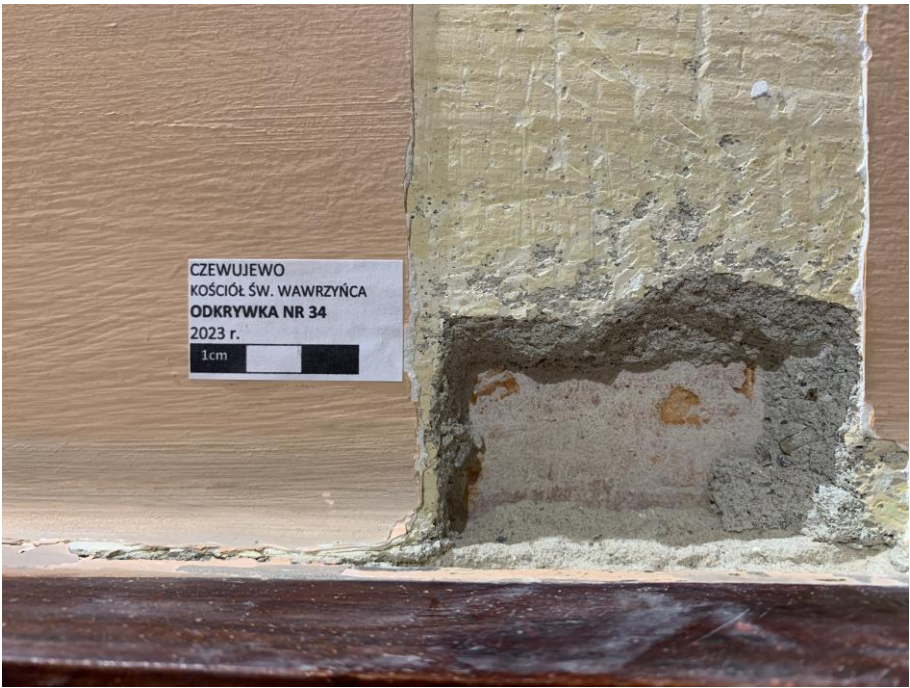
ODKRYWKA NR 30 SONDAŻOWA	LOKALIZACJA: wnętrza, glif otworu drzwiowego między prezbiterium a zakrystią, partia przy podłodze			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	cegła	podłoże konstrukcyjne	ceramiczna, pełna, barwy czerwonej, na zaprawie wapienno-piaskowej	1899 r.
2	beżowy	warstwa tynkarska	oryginalna, tynk wapienno-piaskowy, drobnoziarnisty, grubość warstwy 2 cm, założony w jednej warstwie; zdeintegrowany	1899 r.
3	biały	warstwa malarska podkładowa	grunt w postaci pobiałej wapiennej	1899 r.
4	zielony o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna lamperia, farba temperowa lub olejna, gruba warstwa z widoczną w naszłifie warstwą zabrudzenia NCS S 8010-B90G NCS S 8010-G30Y	1899 r.

ODKRYWKA NR 31	LOKALIZACJA: wnętrza, zakrystia, stolarka drzwiowa drzwi prowadzących do prezbiterium, skrzydło			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	drewno	podłoże konstrukcyjne	konstrukcja drzwi ramowo-płycinowa	1899 r.
2	brązowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	oryginalna, tempera (?) o tłustej konsystencji, źle zachowana, możliwe też że jest to warstwa zabezpieczająca w postaci pokostu lub szelaku	1899 r.
3	zielony	warstwa malarska	oryginalna lub wtórna, farba olejna, założona w dwóch warstwach lub w warstwie malarskiej i lakieru, widoczny dukt pędzla	1899 r. lub I poł. XX w.
4	różowo-beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
5	beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	I poł. XX w.
6	ugrowy	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
7	beżowy o ciemnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
8	beżowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba olejna	XX w.
9	beżowy	warstwa malarska	wtórna, olejna, założona w grubej, błyszczącej warstwie	współczesna

ODKRYWKA NR 32 SONDAŻOWA	LOKALIZACJA: wnętrza, prezbiterium, ściana zachodnia, za ołtarzem, za boazerią			
Zdjęcie	 <p>A photograph of a wall section. A vertical crack runs down the center. To the right of the crack is a reddish-brown patch. A scale bar and label are present in the upper center of the image.</p>			
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	cegła	podłoże konstrukcyjne	ceramiczna, pełna, barwy czerwonej, na zaprawie wapienno-piaskowej	1899 r.
2	szary	warstwa tynkarska	wtórna, tynk cementowo-wapienny leżący na obrzutce cementowej, przykrywa ściany do wysokości 1,5 m	II poł. XX w.

ODKRYWKA NR 33	LOKALIZACJA: wnętrza, prezbiterium, posadzka / podłoga, narożnik północno-zachodni			
Zdjęcia				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	beżowy / ugrowy i czarny	ceramika barwiona w masie	płytki ceramiczne, pełne o wymiarach 16 x 16 cm i grubości 1,5 cm, kolor lity w masie określany na NCS S3030-Y10R, płytki kładzione za zaprawy z dużym udziałem spoiwa cementowego; płytki w układzie karo, naprzemiennie z płytkami w kolorze czarnym NCS S 8000N, bordiura z płytek czarnych;	1899 r.

			płytki na równi z górnym schodkiem prowadzącym do zakrystii	
2	podbudowa	warstwa techniczna	2 warstwy papy położonej w celu izolacji	współczesna
3	podbudowa	warstwa techniczna	wylewka betonowa wysokości 3,5 cm	współczesna
4	podbudowa	warstwa techniczna	warstwa smółki	współczesna
5	podłoga	warstwa podłogi	parkiet bukowy kładziony w jodełkę, wykonany z lamelek 25 x 7,5 x 2,3-2,5 cm, na pióro-wpust	współczesna

ODKRYWKA NR 34		LOKALIZACJA: wnętrza, prezbiterium, ściana południowa nad boazerią		
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	cegła	podłoże konstrukcyjne	ceramiczna, pełna, barwy czerwonej, na zaprawie wapienno-piaskowej	1899 r.
2	szary	warstwa tynkarska	wtórna, tynk cementowo-wapienny leżący na obrzutce cementowej, grubości 1,5-2 cm	II poł. XX w.
3	biały	warstwa malarska	wtórna, farba kredowa	II poł. XX w.
4	beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba kredowa	II poł. XX w.
5	ugrowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba kredowa	II poł. XX w.
6	biały	warstwa tynkarska	gips biały, warstwa techniczna / wyrównawcza grubości 1-2 mm	współczesna
7	beżowy / pomarańczowy	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna, założona w jednej grubej warstwie	współczesna

ODKRYWKA NR 35	LOKALIZACJA: wnętrza, prezbiterium, narożnik ściany południowej i zachodniej			
Zdjęcie				
Nr warstwy	Charakterystyka warstwy / kolor	Opis warstwy	Uwagi	Datowanie
1	szary	warstwa tynkarska	wtórna, tynk cementowo-wapienny leżący na obrzutce cementowej, grubości 1,5-2 cm	II poł. XX w.
2	biały	warstwa malarska	wtórna, farba kredowa	II poł. XX w.
3	beżowy	warstwa malarska	wtórna, farba kredowa	II poł. XX w.
4	ugrowy o jasnym odcieniu	warstwa malarska	wtórna, farba kredowa	II poł. XX w.
5	biały	warstwa tynkarska	gips biały, warstwa techniczna / wyrównawcza grubości 1-2 mm	współczesna
6	beżowy / pomarańczowy	warstwa malarska	wtórna, farba emulsyjna, założona w jednej grubej warstwie	współczesna

7. WSTĘP DO BADAŃ

Niniejsze opracowanie powstało na zlecenie ks. Tomasza Głuszaka proboszcza Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Św. Wawrzyńca w Czewujewie, w związku z zamiarem, przeprowadzenia kompleksowego remontu wnętrza, w tym konserwacji tynkowanych sufitów i ścian nawy, prezbiterium, kruchty i zakrystii oraz renowacji elementów stałego drewnianego wyposażenia architektury wnętrza tj. stropu nawy, chóru, schodów, ławek i posadzki obiektu kościoła.

Zlecenie objęło wykonanie niezbędnych badań, wskazania pierwotnej kolorystyki oraz programów prac konserwatorskich dla partii obiektu w częściach zabytkowej architektury.

Wykonane badania stratygraficzne tynków, stolarok i ich kolorystyki, stały się podstawą, na której możliwe będzie zastosowanie materiałów i kolorystyki zgodnych z historycznymi rozwiązaniami.

Prace badawcze in situ wykonano we wrześniu 2023 roku. Głównym celem prac była próba odtworzenia koncepcji dekoracji kolorystycznej wnętrza, w tym przede wszystkim ścian przestrzeni nawy i prezbiterium oraz drewnianego wyposażenia z okresu budowy kościoła tj. końca XIX wieku.

8. BADANIA KONSERWATORSKIE / WNIOSKI Z BADAŃ

Badania technologiczno-chronologiczne wystroju wnętrza kościoła, rozpoczęto od rozpoznania w terenie. Dokonano przeglądu dostępnych i odsłanianych powierzchni ścian, stropu, elementów dekoracji architektonicznej i konstrukcji (schody, słupy chóru i więźba w części konstrukcji stropu) oraz drewnianych elementów wystroju, pod kątem stanu zachowania.

Następnie przeprowadzono wstępne sondáže wszystkich kluczowych elementów konstrukcji i dekoracji. Na tej podstawie wytypowano miejsca wykonania sond dekoracji pierwotnych oraz większych odkrywek stratygraficznych, tak aby przebadać wszystkie istotne elementy wystroju wnętrza i elementy architektoniczne.

Poszczególnym odkrywkom i odsłanianym warstwom nadawano numerację, a ich lokalizację nanoszono na podkład inwentaryzacji rysunkowej. Wszystkie odkrywki zostały sfotografowane, również przy użyciu fotografii typu makro.

We wnętrzach wykonano łącznie 35 odkrywek i sond. Wyniki badań wszystkich odkrywek zaprezentowano w rozdziale 6 Karty Odkrywek – analiza stratygraficzna, na oddzielnych kartach, na których znajdują się informacje: lokalizacja i opis odkrywki, zdjęcie odkrywki, opis warstw technologicznych z przypuszczalnym ich datowaniem.

Wykonane podczas badań odkrywki warstw stratygraficznych tynkowanych ścian, sporadycznie odsłaniające podłoże ceglane ujawniły, że w bardzo dużej części zachowały się oryginalne tynki wapienno-piaskowe z dodatkiem siewki i nieroztartych margli wapna oraz niestety w znikomym stopniu powłoki malarskie, pochodzące z pierwotnego okresu historycznego, tj. z okresu budowy (przyp. 1899 r.).

Struktura ścian obwodowych wybudowana została z cegły ceramicznej maszynowej, pełnej, koloru czerwonego na zaprawie wapienno-piaskowej. Zarówno we wnętrzu jak i na elewacji zastosowano taką samą cegłę o uśrednionych wymiarach 25 x 12 x 6 cm. Zastosowany na elewacji wątek krzyżowy z całą pewnością przeniesiony został do wnętrza, jedynie w gładkich otworów okiennych odnaleziono cegły ułożone pod kątem, dostosowanym do wygięcia łuków.

ŚCIANY

Oryginalny tynk wapienno-piaskowy założony został w jednej warstwie, grubości ok. 1,5-2,5 cm, a jego struktura jest raczej o drobnym uziarnieniu i jasno piaskowej barwie. W zaprawie zastosowano dodatki polepszające plastyczność i wilgotność np. w postaci słomianej siewki i nieroztartych grudek wapna (margla). Tynków we wnętrzach nie zakładano w sposób dekoracyjny, a jedynie jako tynki gładkie, przygotowane pod kolorystyczne wymalowanie.

Zakres występowania warstw historycznych tynków, jest obszerny. Natomiast na ścianach zachowały się one fragmentarycznie w przestrzeni prezbiterium. W prezbiterium znajdują się duże fragmenty ścian po wtórnym tynkowaniu, zachowany oryginał jest zdegradowany, a zakres jego występowania przeznaczono do ustalenia podczas prac konserwatorskich. Otynkowanie nastąpiło prawdopodobnie w związku z likwidacją okien w ścianie zachodniej, co miało miejsce w II połowie XX w.

Pierwotnie ściany otrzymały opracowanie malarskie w kolorze określonym jako jasno szary / popielaty o bardzo jasnym zielonym odcieniu [NCS S 2005-G80Y lub S 2005-G40Y], uzyskane dzięki

pomalowaniu całych powierzchni farbą o spoiwie wapiennym lub kredowym. Jest to opracowanie jednolite, bez laserunków, występujące na wszystkich wysokościach ścian, niestety dobrze zachowane jedynie na niewielkich fragmentach, natomiast w pozostałych partiach jedynie fragmentarycznie. Drobne dekoracje malarskie pojawiły się w pierwotnym okresie głównie, jako elementy podkreślające architekturę: podkreślone szarym błękitem opaski okienne, tym samym kolorem konsole ścian, brązowy pasek wzdłuż linii stropu. Prawdopodobnie w tym czasie wprowadzono ciemno zieloną lamperię części prezbiterium i szare krzyże u nasady podłucha ściany tęczowej. Należy więc założyć, że pierwotna uboga kolorystyka ścian była głównie monochromatyczna, utrzymana w kolorze szaro zielonym, co wpisywało się w zasady malowania przestrzeni ewangelickich.

Prawdopodobnie w wyniku złego stanu zachowania wypraw ściennych, ale przede wszystkim po przejściu obiektu przez kościół rzymskokatolicki, dokonano zakrojonych na szeroką skalę prac remontowych, które wykonano po 1945 roku. Prawdopodobnie, w tym czasie, wprowadzono w przestrzeń prezbiterium polichromie, przedstawiające gwiazdy, a także wprowadzono napis w podłuchu tęczowym odnoszący się do nowego patrona św. Wawrzyńca. Dekoracyjną oprawę, w postaci malarstwa patronowego, od strony nawy, otrzymał sam łuk tęczowy. Stan zachowania i zakres występowania przedstawia fotografia archiwalna poniżej, która została przekazana dzięki uprzejmości parafian.



Późniejsze, przeprowadzane reparacje ścian, polegały głównie na odświeżaniu wnętrza przez wprowadzenie kolejnych warstw malarskich i w miarę potrzeb uzupełnianiu ubytków wypraw tynkarskich (np. gipsem), stosując materiały o zróżnicowanych spoiwach. Najmłodsze powłoki malarskie, zachowane w kilku warstwach, o różnej grubości, to wyłącznie farby o spoiwach kredowych i emulsyjnych, w różnych odcieniach kolorystycznych. Obecnie dominujący w przestrzeni kościoła kolor biały z białą olejną lamperią (nawa, chór) i różowy (prezbiterium) wprowadzono, przez dwukrotne pomalowanie lica ścian na podkładzie gipsowym. Powierzchnia eksponowanej farby jest silnie zabrudzona, osiadłymi na licu drobinami substancji smolistych.

Zanieczyszczenia tego typu powstały w skutek wieloletniego działania we wnętrzu kościoła ogrzewania w postaci pieca akumulacyjnego. Powoduje on rozprzestrzenianie w powietrzu zanieczyszczonych cząstek powietrza, które nagrzane i naładowane elektrostatycznie przyklejają się trwale do różnych powierzchni. Dodatkowo, przez zastosowanie niewłaściwych, pod względem technologicznym farb, w tym wypadku emulsyjnych, dla których standardowym organicznym dodatkiem jest m.in. celuloza, spowodowało, że w wielu strefach kościoła na licu rozwinął się ciemny, szarawy grzyb domowy [*Serpula Lacrymans*]. Ten, najbardziej pospolity, grzyba zaliczany jest do tzw. I grupy grzybów domowych, uznanych za najbardziej szkodliwe.

SUFITY

Konstrukcja sufitów składa się z belek wiązarowych, do których przymocowano łąty. Do łąt przybito gwoździami deskowy pułap (deski na styk), na który naniesiono trzcinową podbitkę, przymocowaną do podłoża stalowymi drutami. Na trzcinę zarzucono zaprawę wapienno-piaskową grubości od 1-2 cm. Lico stropu w okresie jego powstania, pomalowano farbą wapienną o lekko beżowym odcieniu. Obecnie przeprowadzone prace odkrywkowe, nie ujawniły występowania żadnego opracowania w postaci malowideł, pochodzących z czasów budowy stropu. Kolejne warstwy kolorystyczne utrzymane były w różnych odcieniach bieli.

STROP / ŁAWKI

Elementami podwyższającymi zabytkową i estetyczną wartość wnętrza jest stolarka w postaci otwartej drewnianej więźby z deskowym, trójkątnie łamanym stropem i elementami podtrzymującymi tj. słupami. Niestety w chwili obecnej oryginalny strop jest przesłonięty wtórnym stropem o pseudo kasetonowym charakterze, który został wykonany z płyt sklejk drewnianej pomalowanej bejcą w kolorze brązowym. Na łączeniach kasetonów znajdują się profilowane, listewki drewniane malowane na biało farbą o spoiwie olejnym. Jak wykazały badania, pod stropem znajduje się oryginalny strop deskowy osadzony na belkach wiązarowych z dystansami, a wszystko spina drewniana więźba wieszarowo-rozporowa. Krawędzie desek o wymiarach 22 cm szerokości i 2,2-2,5 cm grubości, otrzymały dekoracyjne profilowanie i montażową zakładkę. Powierzchnię pomalowano w całości farbą o tłustym, spoiwie, prawdopodobnie temperą (?) i matowym sposobie wykończenia. Ustalony podczas badań kolor wskazuje ewidentnie na występowanie na wszystkich elementach monochromatycznej powłoki w kolorze ciemno brązowym, prawie czarnym określanym wg wzornika NCS na S 8010-Y70R lub RAL 8022. W analogicznym kolorze malowane były oryginalne ławki nawy.

CHÓR

Chór muzyczny umiejscowiony we wschodniej części nawy, wsparty na drewnianych słupach, pochodzi z okresu budowy kościoła tj. końca XIX wieku.

Z analizy wykonanych odkrywek stratygraficznych wynika, że pierwotnie lica drewniane zostały zabezpieczone warstwą bezbarwnego szelaku lub pokostu np. Inianego (obecnie pożółkłego), a następnie pomalowane zostały farbą o tłustym spoiwie temperowym, w jednej dominującej barwie ciemnej brązowej o czarnym odcieniu [NCS S 8010-Y70R], w sposób laserunkowy. Podczas badań nie zostały odnalezione dekoracje ornamentalne, choć nie należy wykluczyć ich występowania.

Warstwy barwne pochodzące z kolejnych remontów, oparte zostały w przeważającej części na spoiwach olejnych, a ich kolorystyka miała na celu jednolitą koncepcję aranżacyjną, utrzymaną w różnych tonacjach od bieli, ugru, jasnego brązu po kremowo-beżowe (obecna).

Na balustradzie, od strony zewnętrznej znajdują się wtórne dekoracje snycerskie w postaci płaskorzeźbionych zwisów roślinnych z kwiatem centralnym w kolorze złotym.

Kilkukrotne przemalowania/odświeżania spowodowały, że obecnie wierzchnie warstwy drewna są nierówne, miejscami łuszczą się i odpadają.

STOLARKA DRZWIOWA I SCHODY NA CHÓR

Stolarki drzwiowe zachowały się w zakrystii i na chórze, natomiast w przestrzeni kruchty, przy ścianie południowej, schody prowadzące na chór. Należą one do oryginalnego wyposażenia wnętrza z końca XIX wieku.

Na drzwiach kościoła i elementach schodów zachowana bezpośrednio na licu drewna, wnikięta w jego strukturę, farba wskazuje na pierwotne zastosowanie materiału na bazie spoiwa kazeinowego lub tempéry (tłusta, matowa) w kolorze prawdopodobnie zielonym NCS S 3010-G70Y. Farba ta została nałożona w grubej warstwie z wyraźnie widocznym duktem pędzla, który podkreślił kierunek usłojenia drewna: na płycinach pionowo, a na ramach pionowo i poziomo. W drzwiach zachowały się także oryginalne okucia, jak mosiężne klamki z sztyldami i zawiasy czopowe.

POSADZKA

Równie cenna dla obiektu jest zachowana oryginalna posadzka, wykonana z kwadratowych płytek ceramicznych o wymiarach 16 x 16 cm. Obecnie przeprowadzony przegląd zachowanych kafli ceramicznych pozwolił na ustalenie, że przestrzeń kościoła wyłożona jest płytkami pochodzącymi z 1899 roku. Podczas badań oryginalną, pojedynczą płytkę, zdemontowano w południowo-zachodniej części kruchty, pod schodami. Po oczyszczeniu ze zwartych warstw zaprawy, z dużym udziałem cementu, odsłonięto, na odwrociu, sygnaturę producenta: „... . PABST”. Niestety poszukiwania cegielni lub zakładu ceramicznego o takiej nazwie, nie przyniosły odpowiedzi. Zabytkowe kwadratowe płytki ułożono we wzór karo, stosując naprzemiennie dwa kolory ugrowy NCS S 3030-Y10R i czarny NCS S 8000-N. Wzdłuż ścian zakrystii i kruchty, a także wzdłuż ławek ułożono bordiurę z pojedynczego rzędu płytek w kolorze czarnym.

Posadzkę pod prezbiterium przykryto w II połowie XX wieku parkietem bukowym ułożonym na wylewce betonowej i podwójnej warstwą papy. W tym samym czasie zlikwidowano oryginalne obłożenie schodów sprzed prezbiterium, wykonane prawdopodobnie z płytek kamiennych.

Poniższa tabela przedstawia zestawienia oryginalnych warstw kolorystycznych dla poszczególnych elementów.

ELEMENT	Kolor z okresu budowy 1899 r.	Kolor wg wzornika NCS RAL KEIM EXCLUSIV
LICO TYNKOWANYCH ŚCIAN	szara o zielonym odcieniu	S 2005-G80Y S 2005-G40Y

LICO TYNKOWANYCH SUFITÓW	biel historyczna	S 0500-N Keim 9870
OPASKI OKIEN I KONSOLE	szara biel / popielaty	S 1000-N S 1502-Y
LAMPERIA PREZBITERIUM	zielona ciemna	S 8010-B90G S 8010-G30Y
DEKORACJA PREZBITERIUM [gwiazdy, krzyże hugenockie]	szara o średnim odcieniu	S 3500-N
SCHODY NA CHÓR	brąz w odcieniu czarnym lub zielony	RAL 8022 / S 8010-Y70R lub S 3010-G70Y
STOLARKA DRZWIOWA	brąz w odcieniu czarnym lub zielony	RAL 8022 / S 8010-Y70R lub S 3010-G70Y
CHÓR	brąz w odcieniu czarnym	RAL 8022 / S 8010-Y70R
STROP NAD NAWĄ	brąz w odcieniu czarnym	RAL 8022 / S 8010-Y70R
POSADZKA	ugier czerni	S 3030-Y10R S 8000-N

9. PROGRAMY PRAC KONSERWATORSKICH

WSTĘP

Poniższy program prac określa zakres niezbędnych prac remontowych i konserwatorskich, mających na celu przywrócenie obiektowi stanu z okresu jego świetności. Głównym celem programu jest przyjęcie rozwiązań na wyeliminowanie źródeł niszczenia obiektu i zaprojektowanie odnowienia ścian i elementów drewnianych i wskazanie dla tych elementów możliwej do zastosowania kolorystyki, po uwzględnieniu wyników badań konserwatorskich.

PROGRAMY PRAC BADAWCZYCH I DOKUMENTACYJNYCH

1. Wykonanie szczegółowej dokumentacji stanu zachowania i efektu po pracach konserwatorskich (opisowa / fotograficzna).
Zarejestrowanie w formie opisowej i fotograficznej charakterystycznych zniszczeń. Uwzględnienie obszarów zdeintegrowanych, spękań, złuszczeń, rozwarstwień, produktów korozji metali, zabrudzeń i nawarstwień, wykwitów soli mineralnych, patyny biologicznej, ewentualne spękań konstrukcyjnych i uszkodzeń w formie ubytków.
2. Określenie miejsc zainfekowanych, pokrywających lico w partiach ścian, poddasza i posadzek. Dobór preparatów biobójczych.
3. Ocena konstrukcyjna stabilności poszczególnych oryginalnych elementów i detali drewnianych.
4. Opracowanie dokumentacji powykonawczej konserwatorskiej z przeprowadzonych prac zgodnie ze standardami określonymi w Załączniku do Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Poz. 1789).

PRACE WYKONAWCZE

Obecnie przewidziane w programie prace konserwatorskie skierowane są na zachowanie i naprawę istniejących wypraw oraz odświeżenie warstw malarskich z nadaniem kolorystyki historycznej z uwzględnieniem prac o charakterze aranżacyjnym.

LICO TYNKOWANE- ŚCIANY

1. **Prace wstępne.** Pozostawienie obecnych, dobrze zachowanych, oryginalnych i wtórnych wypraw tynkarskich z przeprowadzeniem napraw i uzupełnień struktury i lica. W tym celu należy przeprowadzić oczyszczenie z zabrudzeń i nawarstwień. Przystąpienie do czyszczenia powinno być poprzedzone wykonaniem oględzin obiektu. Określi ona stopień i grubość

nawarstwień zabrudzenia, a także głębokość zabrudzenia. Przed usuwaniem wtórnych nawarstwień należy zabezpieczyć / zasłonić elementy stałego wyposażenia kościoła nie poddawane pracom konserwatorskim tj. m.in. ołtarze, ławki.

2. **Oczyszczenie powierzchni** ścian z warstw kurzu, zabrudzeń, smolistych zanieczyszczeń i wtórnych warstw malarskich i gipsowych, na całych powierzchniach ścian, metodą półmoką ograniczającą inwazję wody w strukturę tynków i emisję pyłów. Wstępnie proponuje się delikatne zastosowanie pary wodnej, zaaplikowanej przy pomocy agregatów pod regulowanym ciśnieniem, w celu rozmiękczenia wierzchniej warstwy farby emulsyjnej i kredowej. Następnie zaleca się mechaniczne usunięcie wtórnych, współczesnych warstw malarskich i technicznych z użyciem typowych narzędzi budowlanych np. szpachelek itp. Podczas usuwania przemałowań kontrolować, czy nie ujawniają się, nie odsłonięte podczas badań dekoracje malarskie.
3. **Przeprowadzenie zabiegu dezynfekcji** przez likwidację objawów skażenia mikrobiologicznego. Dezynfekcja miejsc skażonych lub narażonych na skażenie preparatem lub kompozycją preparatów ustaloną na podstawie wyników przeprowadzonych na obiekcie prób; powszechnie stosuje się preparaty lub kompozycję preparatów biobójczych np. 3% roztworu Lichenicida 264 firmy Bresciani w alkoholu etylowym, 1-3% roztwór Biotinu T firmy C.T.S. Italy lub Adolit M flüssig firmy Remmers.; preparat będzie rozprowadzony poprzez natrysk na całej powierzchni – zabieg powinien być powtarzany 2-3 krotnie.
4. **Naprawy murarsko-tynkarskie**
W razie ujawnienia tynków całkowicie zdestruowanych lub tzw. głuchych, należy je usunąć. Odsłonięte partie tynków i murów ceglanych oczyścić z pyłu, luźnego spoinowania itp., a następnie skonsolidować odsłoniętą strukturę w partiach osłabionych, pudrujących się i osypujących przy użyciu środka na bazie krzemianów np. Fixativ firmy Keim, rozcieńczonego wodą w stosunku 1:2. Uzupełnienie większych ubytków struktury ceglanej oraz detali techniką murarską.
5. **Likwidacja spękań konstrukcyjnych**
Ewentualna² stabilizacja struktury murów poprzez zespolenie pęknięć i odspojień metodami tradycyjnymi poprzez przemurowanie oraz w koniecznych przypadkach z zastosowaniem technologii firmy Hilti, Fischer lub Helifix, przy użyciu nierdzewnych kotew wklejanych żywicami sztucznymi w otulinie z metalowej siatki. Metoda pozwala uniknąć długotrwałego i inwazyjnego przemurowania rozległych partii muru. Ilość, grubość, długość oraz kąty przeszycia konsultować z konstruktorem. Zabezpieczenie pęknięć i rozwarstwień muru powinno być przeprowadzone równoległe z pracami konserwatorskimi.
Integralnym etapem stabilizowania pęknięć i rozwarstwień jest wypełnienie powstałych szczelin i pustek zaprawami iniekcyjnymi – np. zaprawa iniekcyjna BSP 3 [dw. Bohrlochsuspension] firmy Remmers lub materiałem o identycznych parametrach.

² W ramach obecnie przeprowadzonych prac badawczych, nie ujawniono spękań typu konstrukcyjnego, jednakże nie należy wykluczyć ich występowania, co zostanie ustalone podczas odślaniania oryginalnych wypraw.

6. Impregnacja strukturalna tynków i warstw malarskich

Jeśli podczas prac zostanie stwierdzona destrukcja tynków wapienno-piaskowych oraz pudrowanie się i łuszczenie historycznych warstw malarskich należy poddać je wzmocnieniu. Osłabione tynki należy skonsolidować preparatem krzemooorganicznym np. Silex-OH firmy Keim lub KSE 300 HV firmy Remmers. Ze względu na swoje dobre właściwości, preparat wnika głęboko w pory materiału budowlanego. Po ulotnieniu się niewielkiej części rozpuszczalnika, ester kwasu krzemowego reaguje z wilgocią zawartą w materiale budowlanym i powietrzu tworząc żel krzemowy i alkohol. Całkowity czas reakcji wynosi zwykle ok. 3 tygodni. Po tym okresie w porach tynku pozostaje żel krzemowy, natomiast alkohol całkowicie się ulatnia. Powstały żel, pochodzenia mineralnego, wzmacnia osłabiony strukturalnie tynk, nie zmieniając przy tym jego paroprzepuszczalności.

7. Likwidacja spękań w warstwie tynkarskiej

Przed przystąpieniem do likwidacji należy przeprowadzić ocenę stanu rys i określić je, jako pęknięcia w strukturze tynku lub spękania włosowate.

W liniach spękań strukturalnych należy usunąć luźne resztki zaprawy, po czym powiększyć przestrzeń w formie stożkowej. Zagruntować krawędzie szczeliny preparatem penetrującym np. Special-Fixativ firmy Keim. Przestrzeń wokół szczeliny wypłycić przez usunięcie/zeszlifowanie warstwy tynku w sposób umożliwiający zatopienie siatki zbrojeniowej. Szczelinę wypełnić zaprawą (np. Keim Universalputz-Fein) o parametrach fizyko-mechanicznych identycznych lub słabszych od materiału lokalnego, nie licując z powierzchnią przygotowanego wypłycenia pod zatopienie siatki zbrojeniowej. Do zatopienia siatki zbrojeniowej można przystąpić po przerwie technologicznej umożliwiającej wyschnięcie zaprawy w szczelnie w myśl zasady 1 doba na 1 mm grubości. Do zatopienia siatki użyć należy zaprawę o identycznej frakcji kruszywa, jak zaprawa lokalna, w celu umożliwienia opracowania jej w sposób wizualnie identyczny.

W miejscach spękań włosowatych, przestrzeń powiększyć w formie stożkowej, zagruntować i uzupełnić zaprawą o frakcji kruszywa, jak zaprawa lokalna, w celu umożliwienia opracowania jej w sposób wizualnie identyczny.

8. Usunięte w części zdegradowane i odspojone tynki, należy odtworzyć i rekonstruować w technologii firmy KEIM przy zastosowaniu NHL-Kalkputz-Grob w miejscach większych ubytków. NHL-Kalkputz-Grob jest uniwersalną, wapienną zaprawą tynkarską stosowaną we wnętrzach i na zewnątrz, do nakładania ręcznego i maszynowego. Materiał wykazuje analogiczne parametry fizyko-mechaniczne od istniejącej zaprawy wapienno-piaskowej, co gwarantuje stabilne połączenie na stykach wypraw tynkarskich. Można ją nakładać jako tynk podkładowy i tynk wierzchni, na powierzchniach wewnątrz i na zewnątrz, w obszarach wilgoci, od piwnicy po dach. KEIM NHL-Kalkputz-Grob jest odpowiedni do tynkowania wszelkiego rodzaju murów. Szczególnie poleca się stosowanie produktu w renowacji obiektów historycznych.

9. W celu scalenia estetycznego tynków, całą powierzchnię ścian, należy opracować szpachlówką NHL-Kalkputz-Fein firmy Keim. Jest to wapienna zaprawa tynkarska z dodatkiem piasku, stosowana jako wierzchnia warstwa tynkarska również we wnętrzach, szczególnie w obiektach historycznych. Zamiennie można zastosować również drobnoziarnisty uniwersalny

tynek cienkowarstwowy Turado / Turado 0.3 firmy Keim. Turado jest tynkiem na bazie cementowo-wapiennej, z dodatkiem niewielkiej ilości substancji organicznych i włókien zbrojeniowych, służącym również do uzupełnień i pokrywania powierzchni zarysowanych oraz starych, nośnych tynków i/lub powłok malarskich.

10. Malowanie

Po uzupełnieniu tynków i zagruntowaniu ich preparatem na bazie hydrozolu np. Keim Soliprim, powierzchnie należy pomalować gotowymi farbami żolowo-krzemianowymi do wewnątrz np. Innotop lub Innostar firmy Keim, przygotowywanymi w odpowiednich warunkach technologicznych (fabrycznie), w kolorystyce odpowiadającej oryginalnemu opracowaniu malarskiemu ustalonymu w trakcie badań konserwatorskich NCS S 2005-G80Y lub NCS S 2005-G40Y. Detale architektoniczne w postaci betonowych **konsol** oraz **opaski** wokół okien pomalować na kolor popielaty / szary błękitny, wstępnie proponuje się NCS S 1000-N lub NCS S 1502-Y. Malowanie należy poprzedzić próbami weryfikującymi wybór właściwego odcienia i konsultować z właściwym terenowo urzędem konserwatorskim.

W związku z oryginalnym opracowaniem ścian prezbiterium malowaną **lamperią**, należy przewidzieć, po demontażu boazerii, jej rekonstrukcję, choć nie jest to czynność konieczna do wykonania. Wymalowania powinny uwzględniać kolor oryginału tj. ciemnej zieleni NCS S 8010-B90G lub S8010-G30Y.

LICO TYNKOWANE – SUFITY [kruchta, prezbiterium i zakrystia]

Ze względu na katastrofalny stan zachowania deskowania, na którym zostały osadzone tynki wapienne na trzcinie, proponuje się wymianę na deskowanie nowe i odtworzenie tynków np. wapiennych cienkowarstwowych położonych na matach tynkarskich lub trzcinowych w technologii analogicznej jak dla tynkowanych ścian.

Wstępnie proponuje się malowanie w kolorze z palety Keim Exclusiv nr 9870 – biel historyczna, farbami wapiennymi lub żolowo-krzemianowymi.

LICO POLICHROMOWANE - DEKORACJE MALARSKIE PREZBITERIUM [krzyże hugenockie / gwiazdy]

W ramach prac badawczych nie natrafiono na pozostałości / relikty rozmalowań barwnych wokół łuku tęczowego prezbiterium, ani opracowań w postaci dekoracyjnej laperii i gwiazd ścian. Prawdopodobnie zostały one usunięte podczas ostatniego remontu kościoła, podczas którego, jak wykazały badania, dokładnie umyto ściany z oryginalnych przemalowań. Dodatkowo duże fragmenty ścian prezbiterium otrzymały nowe cementowo-wapienne opracowanie tynkarskie, co wiązało się zapewne z zamurowaniem otworu okna w ścianie zachodniej.

W celu rekonstrukcji dekoracji malarskich należy, w ramach dodatkowego zadania, zaprojektować sposób zakomponowania ścian na podstawie zachowanego zdjęcia archiwalnego.

Poniższy program odnosi się jedynie do dekoracji krzyży maltańskich / hugenockich.

1. Zabezpieczenie

Wzmocnienie oraz zabezpieczenie, na czas prac we wnętrzu kościoła, powierzchni polichromowanych np. bibułami japońskimi.

2. Stabilizacja tynków, uzupełnienia

Podklejenie odpajających się partii tynków i pęcherzy metodą iniekcji np. z zastosowaniem preparatów na bazie wapna emulgowanego lub mas mineralnych PLM-A firmy C.T.S. Italy, po poprzedzającym zabiegu zmniejszenia napięcia powierzchniowego alkoholem etylowym. Uzupełnienie drobnych ubytków tynku w obrębie oryginalnych polichromii zaprawą o spoiwie wapiennym. Do wypełniania najmniejszych ubytków zastosować zaprawę wapienno-piaskową na bazie wapna dołowanego i piasku szklarskiego w proporcjach 1:3, ew. modyfikowaną dodatkiem Primalu.

3. Oczyszczenie

Oczyszczenie krzyży z zastosowaniem metod dopasowanych do konkretnych miejsc. Proponowane technologie:

- mechaniczne oczyszczanie z zastosowaniem sztyftów z włókna szklanego, skalpeli, gumką PCV lub gumkami typu wish-ab, pędzli o sztywnym włosiu - przy jednoczesnym odkurzaniu;
- oczyszczanie metodą złuszczenia wysychającej na powierzchni tynku pasty klejowej;
- lokalne doczyszczanie za pomocą zmywania parą wodną, po uprzednim zwilżeniu zabrudzeń wodnym roztworem detergentu.

4. Wzmocnienie osłabionych partii tynku / konsolidacja

Po wykonaniu zabiegu oczyszczania warstwę malarską należy wzmocnić poprzez impregnację strukturalną hydrofilnym preparatem krzemoorganicznym lub wodnym roztworem polialkoholu winylu np. firmy Brenntag. Preparat nanosić na powierzchnię metodą spryskania powierzchni lekką mgiełką o roztworze w stężeniu 2%. Powyższa metoda umożliwia bezkontaktowe naniesienie preparatu, który przy metodzie pędzlowej mógłby spowodować zatarcie czytelności formy polichromii, ponadto metoda ta umożliwia kontrolę procesu wchłaniania, co nie spowoduje wyblyszczzenia (nadmiernego przesycenia) struktury.

5. Rekonstrukcja polichromii

Głębsze ubytki warstwy malarskiej uzupełnić podbarwianą pobiałą z zastosowaniem farby na bazie spoiwa wapiennego np. Romanit-Farbe firmy Keim i pigmentami wapiennymi (Keim), z dodatkiem w postaci mączki marmurowej. Kolorystyka tych uzupełnień powinna być o ton jaśniejsza od historycznych wymalowań i posiadać zbliżoną do oryginalnej powierzchni fakturę. Wstępnie proponuje się kolor szary średni, ujawniony podczas badań konserwatorskich tj. NCS S3500-N.

6. Kwalifikacje

Prace konserwatorskie przy polichromiach ściennych może wykonywać jedynie osoba posiadająca kwalifikacje, o których mowa w art. 37a ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zm. i Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r., poz. 1505) O zmianie ustaw regulujących warunki dostępu do wykonywania niektórych zawodów): „osoba, która ukończyła studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, w zakresie konserwacji i restauracji dzieł sztuki” o specjalności konserwacja malarstwa i rzeźby polichromowanej.

ELEMENTY DREWNIANE – CHÓR / ŁAWKI

Wstępne oględziny chóru muzycznego oraz ławek dały ogólny obraz dobrego stanu zachowania wszystkich elementów tej stolarki drewnianej, która jest miejscami bardzo zabrudzona, lecz nie wykazuje śladów korozji biologicznej, ani odkształceń natury konstrukcyjnej w tym wypaczeń, czy spękań.

Obecna stolarka, nie wymaga przeprowadzania pełnych zabiegów konserwatorskich, a jedynie oczyszczenia z odspojonych i łuszczących się warstw obecnego przemalowania, a następnie wzmocnienia strukturalnego. Ewentualnie do wykonania będą naprawy stabilizujące konstrukcję oraz stolarskie uzupełnienia ubytków. Istotne jest nadanie uporządkowanego charakteru powierzchniom przez wprowadzenie spójnej faktury wykończenia i koloru.

Ławki przestrzeni nawy należy zdemontować na czas wykonywania prac konserwatorskich we wnętrzu kościoła. Prawdopodobnie konieczne będzie zdemontowanie współczesnej podłogi ławek. Należy też bezwzględnie usunąć z tej przestrzeni niebezpieczną dla zdrowia i łatwopalną warstwę smołki i dokonać napraw ceglanej podbudowy. Przed ponownym ustawieniem ławek należy naprawić / odtworzyć podłogę, a w przestrzeni pod nią położyć wełnę skalną, jak na poddaszu.

1. Prace wstępne i przygotowawcze wykonać przez przeprowadzenie przeglądu elementów drewnianych i na tej podstawie opracowanie projektów rekonstrukcji części brakujących i przeznaczonych do wymiany. Wyselekcjonowanie i usunięcie elementów zniszczonych i niespełniających funkcji technicznych, przegniłych, spróchniałych fragmentów drewna.
2. Wszelkie prace związane z naprawą i konserwacją stolarki mogą zostać przeprowadzone w warunkach warsztatowych; wszystkie zdemontowane elementy powinny zostać ponownie zamontowane po zakończeniu prac.
3. Demontaż stolarki, po uprzednim zabezpieczeniu poszczególnych elementów oraz właściwe ich oznaczenie; ostrożny demontaż elementów wytypowanych do konserwacji; demontaż okuć, wkrętów, gwoździ; nieruchome elementy wyposażenia poddać konserwacji in situ.
4. Wstępne oczyszczanie przez omiecenie z kurzu i luźnych zanieczyszczeń powierzchni drewna.
5. Oczyszczenie powierzchni drewna z przemalowań i łuszczących się warstw farb wykonać mechanicznie ze wspomaganiami środkami chemicznymi, zawsze metodą, która pozwoli na zachowanie pierwotnego opracowania malarskiego stolarki, zaleca się wypróbowanie następujących metod:
 - oczyszczanie mechaniczne przy zastosowaniu gorącego nadmuchu (opalarka z regulowaną temperaturą i mocą nadmuchu);
 - oczyszczanie chemiczne przy pomocy skalpeli i szpachli wspomaganych środkami chemicznymi - preparatami do usuwania powłok lakierniczych (np. Abbeizer firmy Dufa, Scansol firmy Scandia Cosmetics);
 - delikatne oszlifowanie papierami ściernymi o drobnej frakcji, pozbawionej wtórnych powłok powierzchni drewna lub wierzchniej warstwy farby;

- doczyszczanie i odtłuszczenie drewna np. przy użyciu alkalicznego detergentu Maalipesu firmy Tikkurila;
 - oczyszczenie z luźnych zabrudzeń, wtórnych warstw farby oraz rdzy zachowanych oryginalnych metalowych okuć, zawiasów itp..
6. W przypadku stwierdzenia ataku owadobójczego zniszczyć żywotność owadów i mikroorganizmów metodą chemiczną.
- Zwalczanie szkodników wykonać przez przeprowadzenie robót dezynsekcyjnych, które należy przeprowadzać w okresie letnim. Najlepszymi miesiącami jest okres od kwietnia do września, ze względu aktywność owadów technicznych szkodników drewna. Elementy porażone przez owady należy ociosać, a następnie oczyścić mechanicznie szczotką drucianą. W przypadku, gdy przebieg prac konserwacyjnych i oczyszczających ujawni głęboką penetrację owadów w elemencie konstrukcyjnym, należy wziąć pod uwagę wymianę tego elementu lub jego tzw. „zagazowanie” i wzmocnienie (np. poprzez flekowanie) tak, by zachowany został wymagany przepisami stan graniczny nośności i użytkowania ustroju. Do zwalczania insektów w konstrukcyjnych i niekonstrukcyjnych elementach drewnianych, stosować środek wielofunkcyjny, który zapobiega również atakom owadów i gniciu drewna np. Aidol Multi GS firmy Remmers lub Korasit BV-Spezial firmy Kora ew. Korand IB tej samej firmy (polecany szczególnie do elementów nośnych).
7. Oczyszczone z wtórnych nawarstwień drewno powinno być ponownie dokładnie obejrzone, w celu zweryfikowania typowania elementów nadających się do wzmacniania i do wymiany (elementy, których destrukcja przekroczyła 50% powierzchni przekroju należy wymienić na nowe).
- Uzupełnienie ubytków drewna wykonać przez flekowanie większych ubytków (drewnem wysokiej jakości) - ubytek oryginalnego drewna powinien być oczyszczony z niestabilnych (przegniłych, zniszczonych działalnością owadów) resztek i doprowadzony do regularnego kształtu. Drewno do uzupełnień może być nowe lub stare, usunięte z istniejącej konstrukcji. Stare i nowe drewno powinno być odkażone preparatem o działaniu profilaktycznym Antox Z i dopasowane kształtem do ubytku. Stabilizację fleku można wykonać klejem epoksydowym Epidian 5.
- Uzupełnienie mniejszych ubytków powinno się odbywać przy pomocy specjalistycznych gotowych kitów do drewna (np. szpachlówką Spakkeli Wood Putty firmy Tikkurila, dwuskładnikową szpachlówką Araldit HV 427, którą można modyfikować dodatkiem trocin w stosunku wagowym 2:1, bądź masami trocinowo-żywicznymi na bazie żywicy epoksydowej Epidian 5).
- Elementy wskazane do wzmacniania powinny zostać nasączone preparatem o dobrych właściwościach penetracyjnych (np. Aidol PU Holzverfestigung firmy Remmers – środek na bazie poliuretanu, wnika głęboko i wzmacnia pozostawioną przez insekty mączkę drewnianą).
8. Wprowadzane nowe elementy należy zabezpieczyć poprzez impregnację środkami ochronnymi (np.: Valtti Base firmy Tikkurila – preparat gruntujący do drewna z olejem lnianym).

9. W elementach drewnianych należy przejrzeć wszystkie połączenia konstrukcyjne, w razie stwierdzenia luzów, należy wykonać poprawę łączy poszczególnych elementów stosując, klinowanie, ćwiekowanie, a w ostateczności połączenia śrubowe. Szczególną uwagę należy zwrócić na połączenie słupów z posadzką i słupów ze stropem, gdyż przenoszą one wszystkie obciążenia.
10. Fakturalne i kolorystyczne opracowanie powierzchni drewna.
Kolorystyka stolarki powinna być zgodna z pierwotnym opracowaniem barwnym poszczególnych elementów, ustalonym na podstawie badań konserwatorskich: brązowy o odcieniu prawie czarnym [RAL 8022]. Wstępnie proponuje się zastosowanie farb Lignosil-Scudo (bezbarwna izolująca powłoka pośrednia) i Lignosil-Inco (krzemianowa farba do drewna we wnętrzach, kryjąca) firmy Keim. Farba ta posiada pigmenty odporne na światło, a jej elastyczna powłoka nie łuszczy się nawet przy ekstremalnych obciążeniach, dodatkowo posiada matową optykę. Zamiennie w celu uzyskania bardziej transparentnego koloru zastosować można farbę do drewna HK-Lasur firmy Remmers w kolorze palisander (RC-720).
Przewidzieć zabezpieczenie podłogi / podestu ławek, który został wykonany współcześnie.

ELEMENTY DREWNIANE - PODŁOGA CHÓRU

Obecnie podłoga chóru jest wytarta, rozeschnięta i zniszczona mechanicznie, brak śladów działalności drewnojadów.

1. Sprawdzenie stanu zachowania elementów drewnianych desek podłogowych przez określenie stopnia wymaganych napraw i wymian.
2. Wymiana wytypowanych wytartych, rozeschniętych, zniszczonych mechanicznie, wypadających elementów desek w wyniku wad podłoża np. ugięcia legarów lub wadliwej pielęgnacji - ciągłe mycie wodą drewna, powoduje jego czernienie, a elementy cieńsze np. listwy przyścienne skręcają się i odklejają od podkładu.
3. Ostrożny demontaż desek całkowicie zdestruowanych i przy okazji przegląd i naprawa podłoża w tym legarów oraz zaimpregnowanie środkami chroniącymi przed wilgocią, grzybami i drewnojadami, a także preparatami ogniochronnymi np. Fobos M4 firmy Luvena.
4. Oczyszczenie powierzchni podłóg, usunięcie z nich kołków i gwoździ, wykonanie czyszczenia właściwego przez wykonanie zabiegu szlifowania padami z zastosowaniem droбноziarnistych papierów ściernych.
5. Wyrównanie podłoża z desek, przez zastosowanie specjalistycznych mas szpachlowych, kołków wyrównujących lub zamontowanie pod naprawioną podłogą płyty OSB.
6. Odtworzenie brakujących elementów lub wymiana całkowicie zdestruowanych (np. korozja biologiczna) z zastosowaniem tego samego gatunku drewna, koloru, rysunku stojów wraz z zachowaniem kierunku ułożenia, przy użyciu drewna sezonowanego o wilgotności nie większej niż 8%. Podłogę należy kłaść na styk, bez zastosowania połączeń typu pióro-wpust; mocowanie wykonać przy użyciu gwoździ ciesielskich.

7. Wklejenie nowych elementów na oczyszczone podłoże i pozostawienie pod obciążeniem na czas schnięcia kleju (syntetyczny).
8. Zlikwidowanie szpar pomiędzy drewnianymi elementami; w przypadku dużych rozszczelnień uzupełnienie cienkimi plastrami drewna wklejanego w oczyszczone szczeliny; drobne szczeliny pozostawić bez uzupełnień, aby pozostawić podłódze jej autentyczny, zabytkowy charakter.
9. Scalenie kolorystyczne elementów nowych – deski wykonane współcześnie mimo zachowania wymaganych parametrów (rodzaj drewna, usłojenie itd.), mogą się różnić od oryginału; takie partie należy pokryć „patyną” przy użyciu gotowych materiałów konserwatorskich lub środków tradycyjnych.
10. Impregnacja bezbarwnym preparatem np. Vidaron.

ELEMENTY DREWNIANE – STROP NAWY

1. Obecnie oryginalny strop nad nawą kościoła jest zasłonięty wykonanym w II połowie XX wieku stropem pseudo kasetonowym, wykonanym z lakierowanych płyt pilśniowych, łączonych na stykach drewnianymi listewkami. Niniejszy program prac renowacyjnych przewiduje całkowity demontaż współczesnego, nieestetycznego i niehistorycznego przykrycia stropu, a następnie wykonanie pełnych zabiegów renowacyjnych deskowego stropu oryginalnego, po ich uprzednim demontażu.
2. Przegląd kondycji desek stopowych, od strony poddasza, potwierdził kompletność deskowania, jednak ujawnił również liczne ich wypaczenia oraz aktywną działalność drewnojadów. Zniszczenia spowodowane owadami żerującymi w drewnie zaobserwowana została również na elementach konstrukcji dachu. W związku z powyższym, należy przewidzieć dla całej przestrzeni poddasza, łącznie ze stropem, przeprowadzenie zabiegu całościowego gazowania. Fumigację przeprowadza się metodą szczelnego namiotowania wybranej partii obiektu i wpuszczeniu trujących gazów likwidujących wszystkie aktywne szkodniki drewna, przez rozmieszczenie w wybranych miejscach jednostek gazowych. Zabieg należy powierzyć firmie specjalizującej się w fumigacji obiektów architektury zabytkowej.
3. W następnej kolejności należy przeprowadzić pełne zabiegi konserwatorskie, jak dla pozostałych elementów drewnianych z uwzględnieniem, częściowej wymiany deskowania. Oryginalne deski posiadają na krawędziach dekoracyjne profilowane, które należy odtworzyć. Stosować deski sezonowane, z litego drewna np. modrzewiowego, o szerokości ok. 22 cm i grubości 2,2 -2,5 cm.
4. Na łączeniu desek oraz wzdłuż ścian obwodowych nawy odtworzyć listwy profilowane maskujące.

5. Kolorystyka stolarki powinna być zgodna z pierwotnym opracowaniem barwnym poszczególnych elementów, ustalonym na podstawie badań konserwatorskich: brązowy o odcieniu prawie czarnym [RAL 8022]. Wstępnie proponuje się zastosowanie farb Lignosil-Scudo (bezbarwna izolująca powłoka pośrednia) i Lignosil-Inco (krzemianowa farba do drewna we wnętrzach, kryjąca) firmy Keim. Farba ta posiada pigmenty odporne na światło, a jej elastyczna powłoka nie łuszczy się nawet przy ekstremalnych obciążeniach, dodatkowo posiada matową optykę. Zamiennie w celu uzyskania bardziej transparentnego koloru zastosować można farbę do drewna HK-Lasur firmy Remmers w kolorze palisander (RC-720).
6. Od strony poddasza, w przestrzeni pomiędzy belkami wiązarowymi, należy przewidzieć położenie wełny skalnej np. firmy Rockwool. Zastosowanie wełny poprawi izolację termiczną stropu dzięki niskiemu współczynnikowi przewodnictwa ciepła i zwiększy odporność ogniową konstrukcji [jest niepalna]. Proponowana wełna jest odporna na korozję chemiczną i biologiczną, jednocześnie jest bezpieczna dla zabytkowego stropu drewnianego, gdyż daje jej możliwość odprowadzania wilgoci i nie wprowadza znacznego obciążenia.

ELEMENTY DREWNIANE – STOLARKA DRZWIOWA / SCHODY KRUCHTY

1. Założeniem renowacji jest przywrócenie drzwiom i schodom cech konstrukcyjnych pozwalających na dalsze użytkowanie oraz wyeksponowanie ich walorów estetycznych, na które składa się sposób opracowania powierzchni, podążający za modą ówczesnych warsztatów przy zastosowaniu ciemnych farb brązowych lub intensywnych zieleni.
2. Wszelkie prace związane z naprawą i konserwacją stolarki drzwiowej i schodowej mogą zostać przeprowadzone w warunkach warsztatowych; wszystkie zdemontowane elementy powinny zostać ponownie zamontowane po zakończeniu prac.
3. Demontaż stolarki, po uprzednim zabezpieczeniu poszczególnych elementów oraz właściwe ich oznaczenie; ostrożny demontaż elementów wytypowanych do konserwacji; demontaż skrzydeł, zamków i klamek; nieruchome elementy wyposażenia poddać konserwacji in situ (futryny, schody).
4. Wyselekcjonowanie i usunięcie elementów niehistorycznych lub zniszczonych i niespełniających funkcji technicznych, przegniłych, spróchniałych fragmentów drewna, zepsutych lub wtórnych okuć i mechanizmów lub stopnic.
5. Wstępne oczyszczanie przez omiecenie z kurzu i luźnych zanieczyszczeń powierzchni drewna.
6. Oczyszczenie powierzchni z przemalowań i łuszczących się warstw farb metodą, która pozwoli na zachowanie pierwotnego opracowania malarskiego stolarki, zaleca się wypróbowanie następujących metod:
 - oczyszczanie mechaniczne przy zastosowaniu gorącego nadmuchu (opalarka z regulowaną temperaturą i mocą nadmuchu);

- oczyszczanie chemiczne przy pomocy skalpeli i szpachli wspomaganych środkami chemicznymi - preparatami do usuwania powłok lakierniczych (np. Abbeizer firmy Dufa, Scansol firmy Scandia Cosmetics).
7. Doczyszczanie i odtłuszczenie drewna np. przy użyciu alkalicznego detergentu Maalipesu firmy Tikkurila.
 8. Oczyszczenie z luźnych zabrudzeń, wtórnych warstw farby oraz rdzy zachowanych oryginalnych metalowych zawiasów, zamków i klamek.
 9. Uzupełnienie ubytków drewna przez flekowanie większych ubytków (drewnem wysokiej jakości); uzupełnienie mniejszych ubytków przy pomocy gotowych kitów (np. szpachlówką Spakkeli Wood Putty firmy Tikkurila, dwuskładnikową szpachlówką Araldit HV 427 bądź masami trocinowo-żywicznymi; rekonstrukcja brakujących elementów konstrukcyjnych i dekoracyjnych.
 10. Wprowadzane nowe elementy należy zabezpieczyć poprzez impregnację środkami ochronnymi (np.: Valtti Base firmy Tikkurila – preparat gruntujący do drewna z olejem lnianym).
 11. Konserwacja oryginalnej warstwy malarskiej:
 - usunięcie pożąłkłego lakieru i doczyszczanie polichromii wacikiem nasączonym roztworem acetonu w wodzie;
 - zabezpieczenie oryginalnej polichromii lakierem akrylowym np. Ultra Odporny firmy Syntilor (o wykończeniu ultra mat lub półpołysk);
 - uzupełnienie ubytków w obrębie warstwy malarskiej metodą retuszu, przy zastosowaniu farb akrylowych Everal Aqua Semi Mat (warstwa podkładowa) firmy Tikkurila i farby akrylowe Talens Amsterdam;
 - zabezpieczenie powierzchni polichromii dwoma warstwami lakieru akrylowego Ultra firmy Syntilor (mat).

ALTERNATYWNIE

Jeżeli po usunięciu wtórnych warstw malarskich okaże się, że stan zachowania oryginalnej warstwy jest zły, to należy dokonać jej zabezpieczenia i położyć na niej nową warstwę rekonstruuującą. Kolorystyka i faktura stolarki powinna być zgodna z pierwotnym opracowaniem barwnym poszczególnych partii, ze szczególnym uwzględnieniem kładzenia farby z widocznym duktem pędzla, co pozwoli naśladować oryginalne opracowanie. Rekonstrukcję wykonać farbą do drewna renomowanych producentów, w postaci rozwiązań imitujących kryjące malatury historyczne, w kolorze dopasowanym in situ do oryginału. Wstępnie proponuje się farbę alkidową z pigmentami naturalnymi Amarol Triol firmy Sigma w kolorze brązowym RAL 8022 lub zielonym NCS S 3010-G70Y / Keim Exclusiv 9385.

12. Zamontowanie oczyszczonych elementów metalowych.
13. Zamontowanie stolarki – osadzenie i regulacja.

POSADZKA

1. Usunięcie spękanych, zdestruowanych i wykruszonych spoin oraz płytek oryginalnych, które uległy głębokim pęknięciom. Decyzja o usunięciu zdestruowanego materiału powinna być poprzedzona dokładnymi oględzinami płytek i podjęta przez nadzór konserwatorski.
2. Usunięcie cementowych uzupełnień płytek oraz uzupełnień wykonanych z materiału wtórnego ceramicznego przez ich wykucie.
3. Oczyszczenie powierzchni płytek ceramicznych posadzki przez ostrożne omiecenie posadzki miękkimi pędzlami i szczotkami.
4. Poniższe szczególne wymagania, co do metodyki oczyszczania wynikają z faktu umiejscowienia ceramicznych okładzin podłogowych we wnętrzach obiektu.
 Doczyszczenie i usunięcie zabrudzeń z powierzchni oraz spoin z wykorzystaniem metody mechanicznej, tj. techniki bardzo delikatnego mikropiaskowania lub oczyszczania sprężonym powietrzem pod niewielkim ciśnieniem. Ze względu na zagrożenie wynikające z oczyszczania powierzchni w przestrzeni zamkniętej, proponuje się do oczyszczania zastosowanie sody oczyszczonej [NaHCO₃], jako łatwej do usunięcia i nieszkodliwej pod względem chemicznym (bezpiecznej dla ludzi).
 Dopuszcza się również metody chemiczne spełniające postawione powyżej warunki, tj. oczyszczenie powierzchni z brudu, tłuszczu i zachlapań roztworami wodnymi detergentów (środki powierzchniowo czynne) wspomagany preparatami do czyszczenia powierzchni np. posadzek Bio-Intensiv-Reiniger 711 firmy Sopro Bauchemie [intensywny środek czyszczący nie zawierający rozpuszczalników]. Przed właściwym czyszczeniem należy dokonać próby na powierzchniach mało widocznych.
5. Klejenie spękań i szczelin - podklejanie wykończenia powierzchni, na krawędziach z zastosowaniem roztworu Primalu AC33 (stężenie max. do 5%). Przed zastosowaniem roztworu należy podklejane miejsca nawilżyć alkoholem, w celu uzyskania lepszej penetracji.
6. Wykonanie napraw podłoża, przed wklejeniem płytek zrekonstruowanych przez oczyszczenie i usunięcie starych zapraw, odpylenie, wykonanie warstwy wyrównującej i zagruntowanie powierzchni.
7. Ponowny montaż odspojonych elementów posadzki. Do wklejania ceramiki oryginalnej i nowej należy użyć zapraw wapienno-trasowych z linii konserwatorskich np. TKM firmy Sievert lub elastycznych zapraw do klejenia płytek.
8. Uzupełnienie drobnych ubytków w licu ceramicznym masami mineralnymi, gotowymi fabrycznie do renowacji drobnych spękań np. plastycznymi masami z żywic epoksydowych barwionych w masie Milliput w kolorach terracotta i yellow-gray. Wskazaną masę po wymieszaniu dwóch aktywujących się składników, można dobarwiać suchymi pigmentami ziemnymi i kruszywem np. mączką marmurową.

9. Pojedyncze płytki uległy daleko posuniętej destrukcji, przez co utworzyły punktowe ubytki, które należy uzupełnić. Przemurowanie, zdeintegrowanych partii i miejsc o największym stopniu degradacji, przeprowadzić specjalnie przygotowanym materiałem wykonanym w technologii historycznej płytek posadzkowych nieszkliwionych np. z firmy Labe, Zahna Fliesen lub Cer-Tech Plus Fougasse. Nowy materiał ceramiczny, powinien posiadać zbliżone do oryginału cechy fizykomechaniczne, wymiary i kolor.
Renowacji należy poddać również posadzkę w przestrzeni prezbiterium, po jej odsłonięciu spod wtórnego parkietu. Natomiast schody prowadzące do prezbiterium należy obłożyć płytkami lub materiałem z kamienia naturalnego np. granitu płomieniowanego [jak schody wejścia do zakrystii i schody wejścia do kościoła].
10. Uzupełnienie ubytków w zaprawach spoinujących materiałem na bazie żywic epoksydowych np. SikaCeram EpoxyGrout firmy Sika.
11. Zabezpieczenie posadzki przed ponownym wnikaniem brudu i nadmiernym brudzeniem impregnatem niezawierającym rozpuszczalników Natura Impregnator firmy Akemi lub Feinsteinzeug-Fleckstop FFP 719 firmy Sopro Bauchemie.

ALTERNATYWNIE

Powierzchnię płytek zabezpieczyć warstwą żywicy, w tym przypadku preparatem w postaci matowej żywicy akrylowej o nazwie Steinsiegel Matt firmy Akemi. Preparat ten przeznaczony jest do uszczelniania porowatych i nasiąkliwych powierzchni z kamienia naturalnego i sztucznego, a także ceramiki, zabezpiecza przed wodą oraz ogólnymi zanieczyszczeniami, nie jest hydrofobowy, nie wykazuje w trakcie starzenia żółknięcia, jest odporny na wietrzenie i światło UV].

10. UWAGI KOŃCOWE

Wszystkie decyzje, których skutki mogą wpłynąć na powstanie zmian w wyglądzie obiektu muszą uzyskać akceptację nadzoru autorskiego w porozumieniu z właściwym terenowo urzędem konserwatorskim.

Prace dotyczące obiektu należy powierzyć firmie konserwatorskiej lub budowlanej, posiadającej doświadczenie w tego typu pracach na obiektach zabytkowych.

Należy zobowiązać przyszłego Wykonawcę do wykonania dokumentacji opisowej i fotograficznej obejmującej przebieg i rezultat konserwacji.

Korzystać tylko ze sprawdzonych i atestowanych materiałów budowlanych i preparatów konserwatorskich. Przedstawione w dokumentacji nazwy materiałów, urządzeń czy producentów mają charakter wyłącznie poglądowy i mają na celu jedynie określenie parametrów i standardów wykonania przedmiotu niniejszego programu prac konserwatorskich. Autor opracowania nie ogranicza w żaden sposób możliwości wykorzystania innych materiałów czy urządzeń niż wskazane w dokumentacji, równoważnych pod względem technologicznym i jakościowym, po uzyskaniu akceptacji nadzoru autorskiego.



Lokalizacja: Czewujewo, kościół p.w. św. Wawrzyńca, elewacja południowa i wschodnia; wewnątrz widok w kierunku prezbiterium [zachodnim].

Stan zachowania: lico ścian oraz elementy drewniane pokryte zabrudzeniami i kurzem; wewnątrz sprawia wrażenie niespójnego stylistycznie.



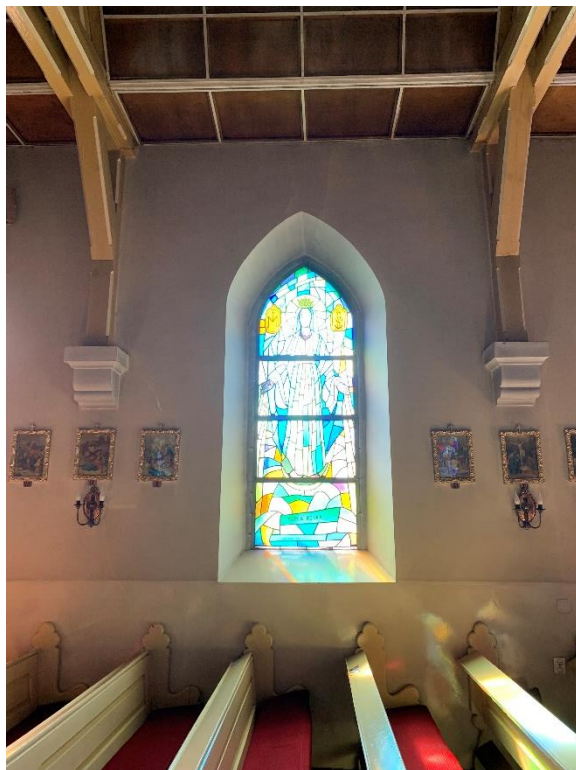
Lokalizacja: Czewujewo, kościół p.w. św. Wawrzyńca, wnętrze, prezbiterium i elewacja zachodnia.

Stan zachowania: za ołtarzem głównym znajdują się zamurowane otwory okien; zabytkowy obraz ołtarza, przedstawiający św. Wawrzyńca, został zakomponowany we współczesnej oprawie; lico ścian prezbiterium do 1/3 wysokości zakrywają wtórne boazerie, powyżej ściany z widocznymi powierzchniowymi zabrudzeniami i rysami skurczowymi.



Lokalizacja: Czewujewo, kościół p.w. św. Wawrzyńca, wnętrze, nawa, ściana zachodnia i północna.

Stan zachowania: widoczne liczne, wtórne wyposażenie; lico tynkowanych ścian pokryte zabrudzeniami i zakurzeniami, szczególnie wyraźne na ścianie północnej, pod którą ustawiony został piecyk elektryczny; w oknach zakomponowano współczesne witraże – fundacji parafian; część ściany przykrywa boazeria, a w dalszej części olejna lamperia.



Lokalizacja: Czewujewo, kościół p.w. św. Wawrzyńca, wewnątrz, nawa, ściana południowa.

Stan zachowania: lico tynkowanych ścian pokryte zabrudzeniami i zakurzeniami, szczególnie wyraźne w partiach pod stropem; w oknach zakomponowano współczesne witraże – fundacji parafian; część ściany przykrywa boazeria, a w dalszej części olejna lamperia, pod ścianą nawy oryginalne ławki.



Lokalizacja: Czewujewo, kościół p.w. św. Wawrzyńca, wnętrze, nawa, strop.

Stan zachowania: obecnie eksponowany nieestetyczny i bezstylowy strop pseudokasetonowy, zakrywa oryginalne deskowanie, widoczne są jedynie drewniane elementy otwartej konstrukcji stropu.



Lokalizacja: Czewujewo, kościół p.w. św. Wawrzyńca, wnętrze, poddasze, ściany szczytowe wschodnia i zachodnia.

Stan zachowania: lico szczytów fragmentarycznie pokryte oryginalnymi tynkami wapiennymi; w ścianie zachodniej otwór wejścia na poddasze prezbiterium; na pierwszym planie więźba składająca się głównie z elementów wtórnych i współczesnych.



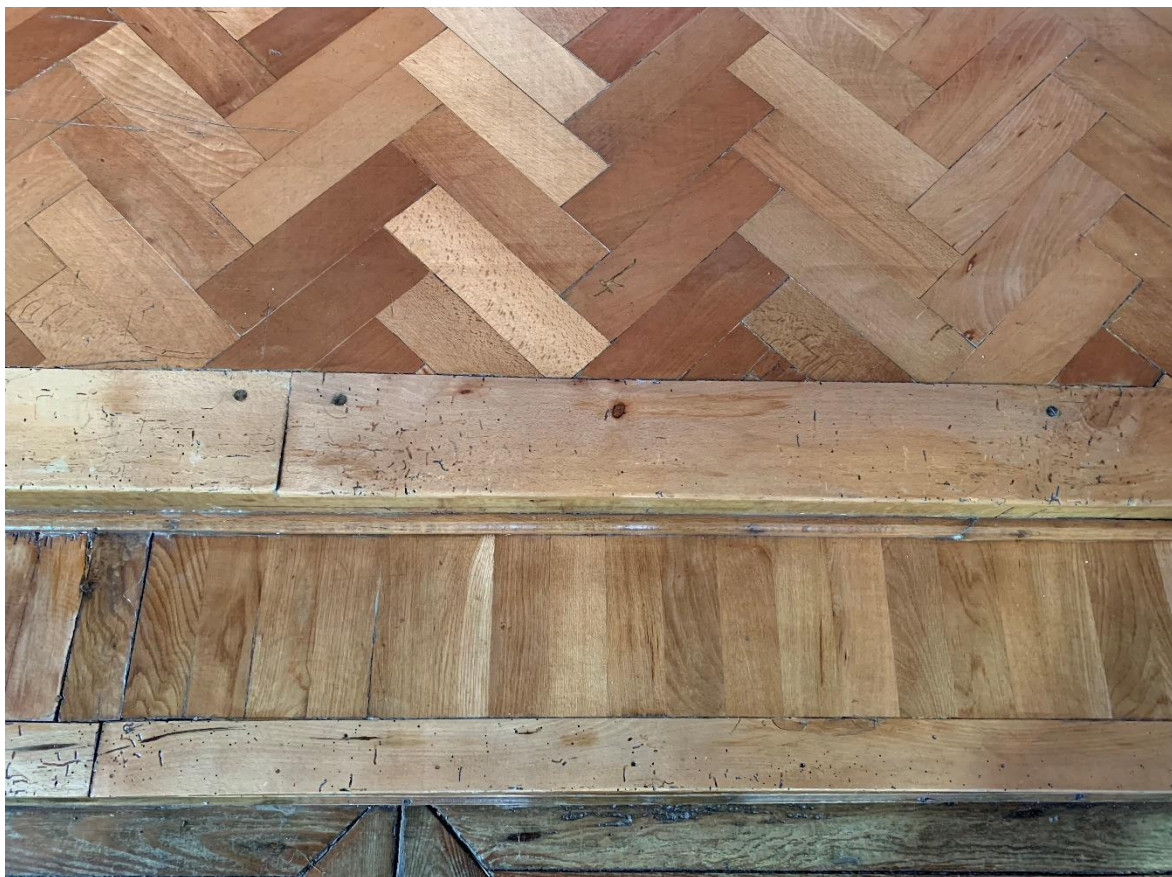
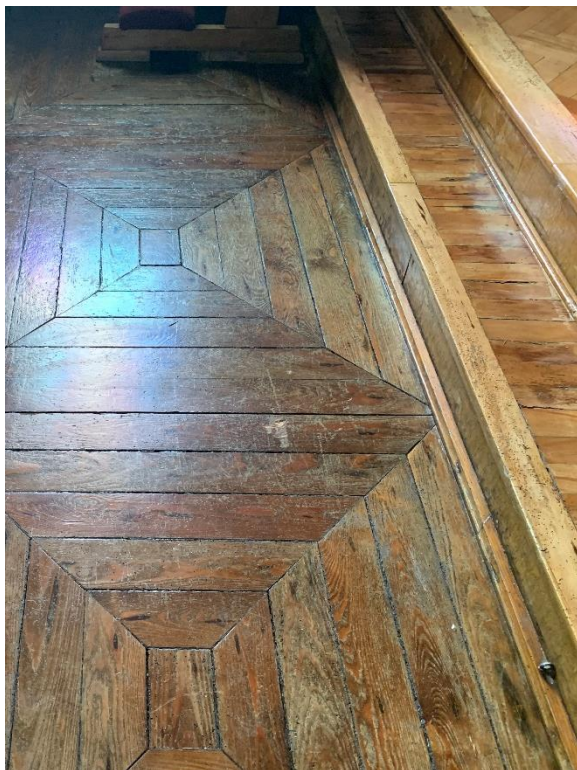
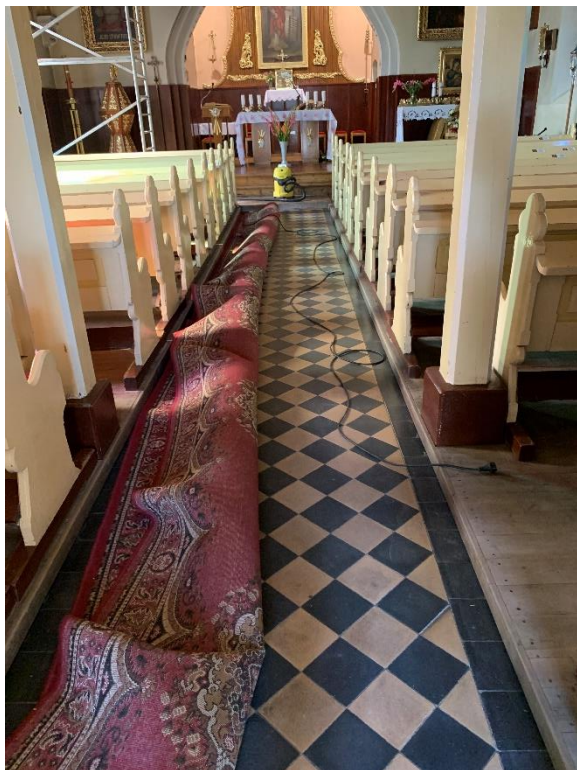
Lokalizacja: Czewujewo, kościół p.w. św. Wawrzyńca, wnętrze, poddasze nawy i prezbiterium, widok na oryginalny strop deskowy.

Stan zachowania: drewniane elementy podwalin i belek wiązarowych z widoczną aktywną działalnością drewnojadów; deskowanie stropu pouginane, wypaczone, zawilgocone z otworami wentylacyjnymi; nieuporządkowane, liczne kable instalacji elektrycznych.



Lokalizacja: Czewujewo, kościół p.w. św. Wawrzyńca, wnętrze, nawa, widok w kierunku wschodnim.

Stan zachowania: drewniany chór muzyczny, wsparty na słupach i podciągach; balustrada chóru dekorowana wtórnie złotymi zwisami i drewnianą płaskorzeźbą w części centralnej; wzdłuż belek widoczne pęknięcia struktury; warstwa farby na elementach drewnianych poprzecierana, miejscami złuszczone; na ławkach typowe ślady użytkowania.



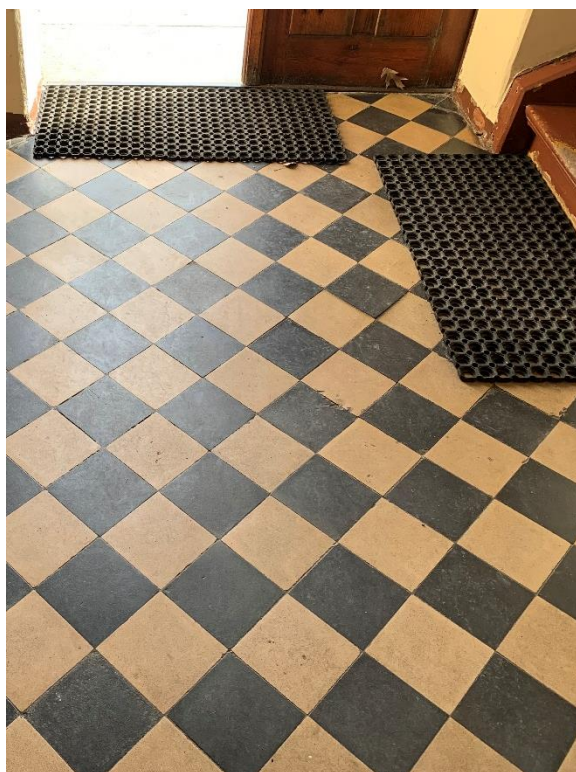
Lokalizacja: Czewujewo, kościół p.w. św. Wawrzyńca, wnętrze, nawa, posadzka i podłoga.

Stan zachowania: oryginalna, ceramiczna posadzka nawy zakomponowana z płytek w dwóch kolorach w układzie karo z bordiurą; przed prezbiterium i na schodach prowadzących na podniesienie prezbiterium położono dębowe podesty na dystansach oraz bukowy parkiet.



Lokalizacja: Czewujewo, kościół p.w. św. Wawrzyńca, wnętrze, zakrystia.

Stan zachowania: ściany i sufit pomieszczenia zakrystii pokryte farbami emulsyjnymi i olejną lamperią; na posadzce oryginalne płytki ceramiczne, częściowo wyszczerbione; stolarka drzwiowa zabytkowa z pierwotnymi okuciami, obecnie przemalowana licznymi warstwami farb.



Lokalizacja: Czewujewo, kościół p.w. św. Wawrzyńca, wnętrze, zakrystia i kruchta.

Stan zachowania: stolarka okienna zakrystii oryginalna ze szkleniem imitującym gomółki; schody prowadzące na chór oryginalne, drewniane, pokryte licznymi przemalowaniami, stopnice poprzecierane; ceramiczna posadzka pochodząca z czasów budowy kościoła.



PRACOWNIA
KONSERWACJI
ARCHITEKTURY
MALARSTWA
I RZEŹBY

RESTAURO Sp. z o.o.
ul. Wola Zamkowa 6
87-100 Toruń
+48 56 / 621-12-40
restauro@restauro.pl

www.restauro.pl

Badania konserwatorskie wypraw tynkarskich Kościoł pw. św. Wawrzyńca w Czewujewie

Autor badań i opracowania: Wioleta Oberta, koordynator ds. technologii i badań
konserwatorskich

Toruń, październik 2023

1. Zlecający

ARTVERK Konserwacja Zabytków Małgorzata Gałązka-Nikonov
ul. Łubinowa 14
87- 134 Czarne Błoto

2. Przedmiot badań

Przedmiotem badań są próbki wypraw tynkarskich pobranych przez Zlecającego ze ścian prezbiterium (próbka nr 1), nawy głównej (próbka nr 2) oraz kruchty (próbka nr 3) kościoła pw. Św. Wawrzyńca w Czewujewie.

3. Cel badania

Celem badań było określenie składu zapraw. Wykonano tradycyjną analizę chemiczną próbek zapraw z opisem makro- i mikroskopowym.

4. Metodyka badań

Analiza składu zapraw

Wysuszone do stałej masy próbki naważa się, a następnie zadaje roztworem 2-molowego kwasu solnego. Zawiesiny pozostawia się na 24 godziny pod przykryciem, od czasu do czasu mieszając. Po 24h mieszaninę przenosi się ilościowo na sączek, płucze się wodą destylowaną, aż do uzyskania negatywnego wyniku próby na chlorki oraz obojętnego pH przesączu. Sączek suszy się do stałej masy. Następnie oblicza się zawartość spoiwa i kruszywa oraz poddaje się je analizie mikroskopowej.

Analiza mikroskopowa

Próbki poddaje się oględzinom pod mikroskopem stereoskopowym firmy Olympus SZX16, w powiększeniu do 230x oraz wykonuje wysokorozdzielcze zdjęcia mikroskopowe za pomocą kamery firmy Olympus SC50.

5. Zestawienie wyników i wnioski

Próbki poddano wstępnie analizie makroskopowej, a w kolejnym kroku także analizę mikroskopowej. Każdy krok dokumentowano fotograficznie za pośrednictwem kamery. Następnie próbki poddano analizie chemicznej poprzez rozkład węglanów w kwasie solnym. W wyniku rozkładu spoiwa otrzymano pozostałość, którą poddano ocenie mikroskopowej. Określono przy tym ubytek masowy próbek i oszacowano procentową zawartość spoiwa wapiennego w nich zawartego. Szczegółowe dane dotyczące poszczególnych analiz zestawiono tabelarycznie.

Tabela 2. Opis makro- i mikroskopowy próbki nr 1 pobranej z prezbiterium kościoła.

Opis makro- i mikroskopowy próbki nr 1 pobranej z PREZBITERIUM	
Materiał	zaprawa
Reakcja z 2M roztworem HCl	burzliwa z wydzielaniem CO ₂
Kolor, tekstura, spoiwo	kolor: beżowy tekstura: bezładna, porowata spoiwo: kontaktowo - porowe, częściowo rozpuszczalne w kwasie spójność: zwięzła wytrzymałość: niska struktura: drobnoziarnista
Zawartość części rozpuszczonych (spoiwa wapiennego) [%]	22,68
Zawartość części nierozpuszczonych [%]	77,32
Stosunek wagowy spoiwa wapiennego do części nierozpuszczonych w kwasie	~ 1 do 3
Opis kruszywa	rodzaj kruszywa: kwarc bezbarwny, mleczny, częściowo w odcieniu żółtym i różowym, dobrze i średnio obtoczony; ponadto okruchy skał nieprzejrzystych oraz agregaty spoiwa nierozpuszczalnego (mineralnego) w kwasie uziarnienie: frakcja piaskowa i pyłowa

Badana zaprawa charakteryzuje się spoiwem wapiennym z dodatkiem spoiwa nierozpuszczalnego w kwasie. Możliwe, że spoiwo było domieszkowane spoiwem mineralnym, ewentualnie tynk został poddany wcześniej przesycony substancją organiczną. Poniżej zestawiono fotografie mikroskopowe zaprawy oraz kruszywa.

Fotografie mikroskopowe próbki tynku z PREZBITERIUM



Fotografie mikroskopowe pozostałości próbki nr 1 nieroztworzonej w kwasie

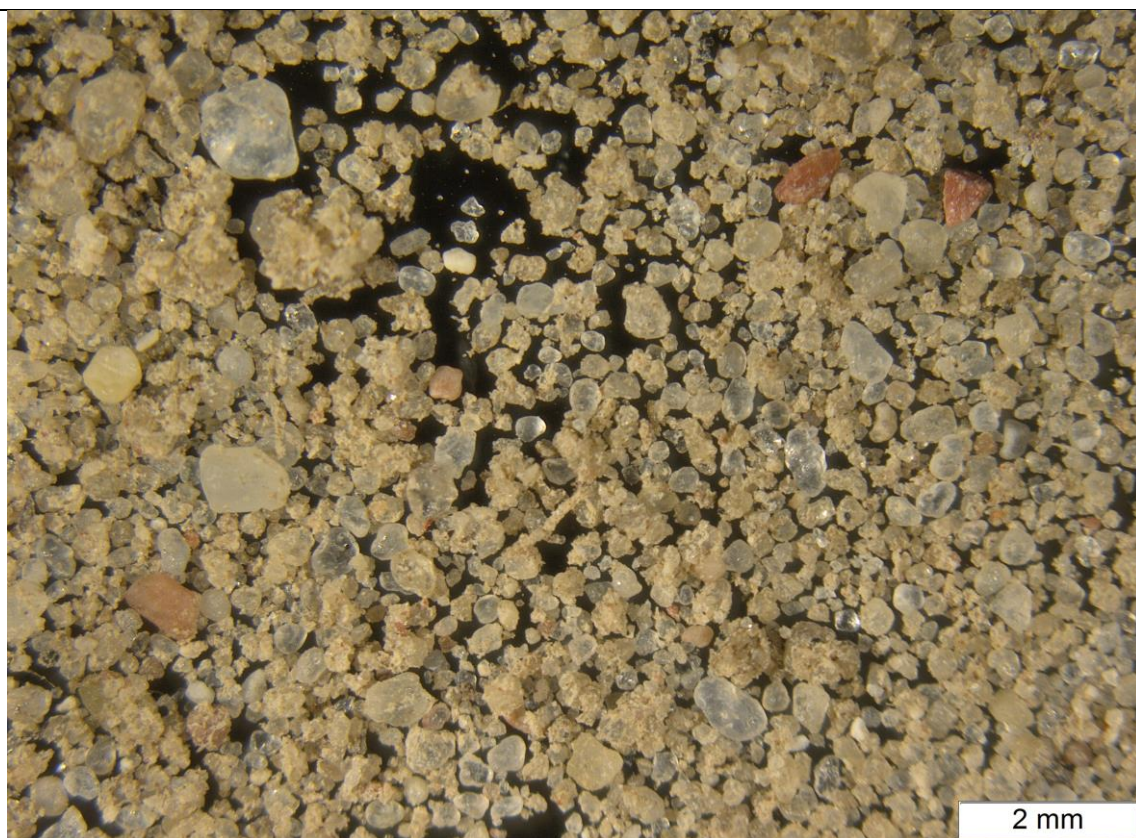
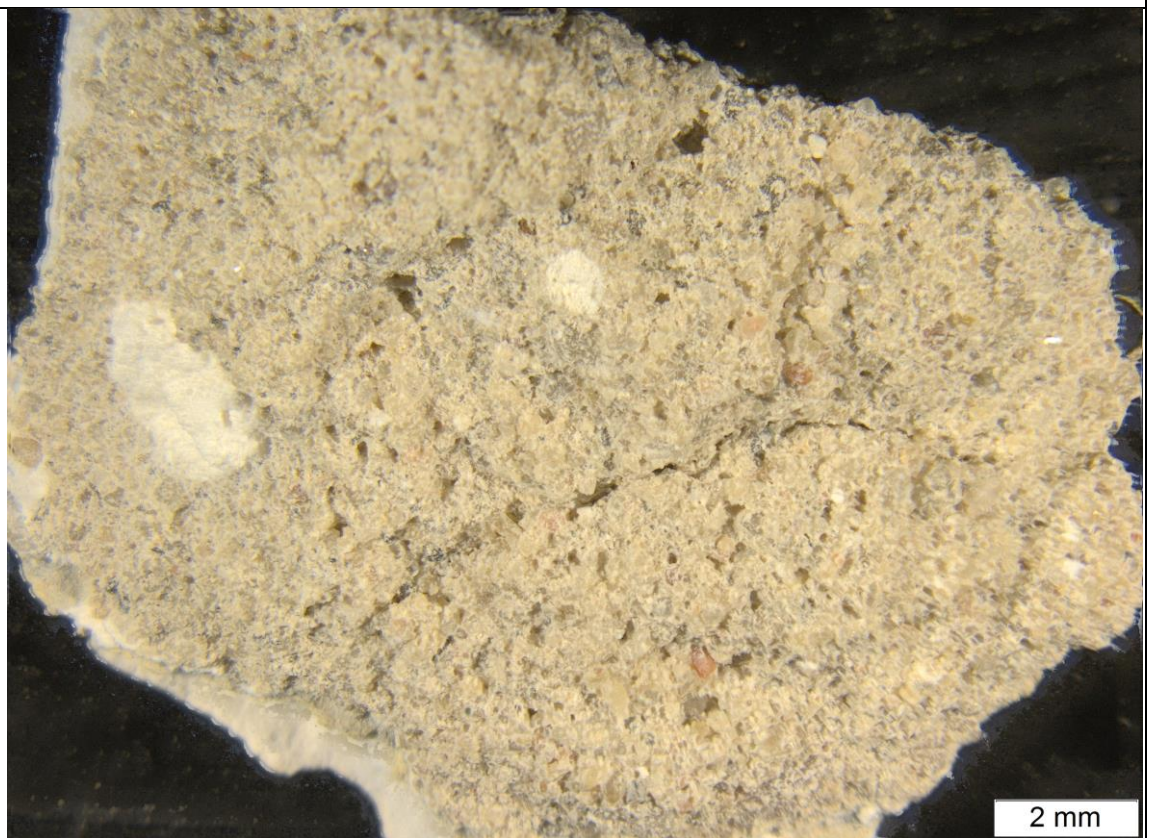


Tabela 2. Opis makro- i mikroskopowy próbki nr 2 pobranej z nawy głównej kościoła.

Opis makro- i mikroskopowy próbki pobranej z NAWY GŁÓWNEJ	
Materiał	zaprawa
Reakcja z 2M roztworem HCl	burzliwa z wydzielaniem CO ₂
Kolor, tekstura, spoiwo	kolor: kremowy tekstura: bezładna, porowata spoiwo: kontaktowo - porowe, całkowicie rozpuszczalne w kwasie spójność: zwięzła wytrzymałość: niska struktura: drobnoziarnista
Zawartość części rozpuszczonych (spoiwa wapiennego) [%]	21,44
Zawartość części nierozpuszczonych [%]	78,56
Stosunek wagowy spoiwa wapiennego do części nierozpuszczonych w kwasie	~ 1 do 3
Opis kruszywa	rodzaj kruszywa: kwarc bezbarwny, mleczny, częściowo w odcieniu żółtym i różowym, dobrze obtoczony; ponadto okruchy skał nieprzejrzystych uziarnienie: frakcja piaskowa i pyłowa

Zaprawa o spoiwie wapiennym z wypełniaczem w postaci bardzo drobnego kruszywa, głównie kwarcowego. Poniżej zestawiono fotografie mikroskopowe zaprawy oraz kruszywa.

Fotografie mikroskopowe próbki zaprawy nr 2



Fotografie mikroskopowe pozostałości próbki nr 2 nieroztworzonej w kwasie

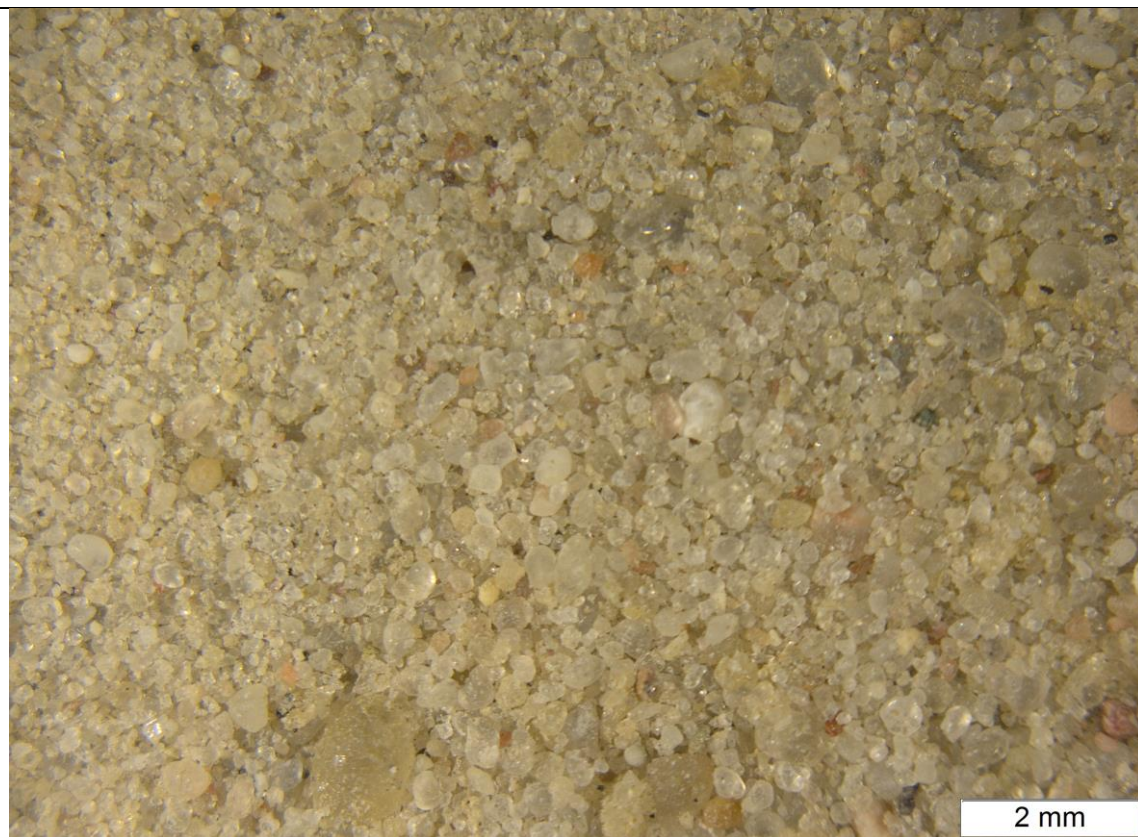


Tabela 3. Opis makro- i mikroskopowy próbki nr 3.

Opis makro- i mikroskopowy próbki pobranej z KRUCHTY	
Materiał	zaprawa
Reakcja z 2M roztworem HCl	burzliwa z wydzielaniem CO ₂
Kolor, tekstura, spoiwo	kolor: beżowy tekstura: bezładna, porowata spoiwo: kontaktowo - porowe, częściowo rozpuszczalne w kwasie spójność: zwięzła wytrzymałość: niska struktura: drobnoziarnista
Zawartość części rozpuszczonych (spoiwa wapiennego) [%]	27,31
Zawartość części nierozpuszczonych [%]	72,69
Stosunek wagowy spoiwa wapiennego do części nierozpuszczonych w kwasie	~ 1 do 2,5
Opis kruszywa	rodzaj kruszywa: kwarc bezbarwny, mleczny, częściowo w odcieniu żółtym i różowym, dobrze obtoczony; ponadto okruchy skał nieprzejrzystych uziarnienie: frakcja piaskowa i pyłowa

Zaprawa o spoiwie wapiennym z wypełniaczem w postaci drobnego kruszywa, głównie kwarcowego. Poniżej zestawiono fotografie mikroskopowe zaprawy oraz kruszywa.

Fotografie mikroskopowe próbki zaprawy nr 3



Fotografie mikroskopowe pozostałości próbki nr 3 nieroztworzonej w kwasie

